

ฝ่ายหอสมุด
คุณหญิงหลง อรรถกระวีสุนนท์

บทที่ 2

เนื้อหาบทเพลงเพื่อชีวิตของสุรชัย จันทิมาธร

ความสัมพันธ์ของการประพันธ์เพลงกับประสบการณ์ชีวิตของผู้ประพันธ์

สุรชัย จันทิมาธร เป็นคนจังหวัดสุรินทร์ มีพี่น้อง 7 คน เขาเป็นคนกลาง บิดารับราชการครู (จิตกวี กระจำงเมฆ, 2541 : 174) เนื่องจากบิดา ต้องหาเลี้ยงครอบครัวเพียงคนเดียว แต่มีลูกมากถึง 7 คน ในวัยเด็กเขาจึงต้องช่วยครอบครัวเพื่อการดำรงชีพและมีชีวิตที่ไม่สะดวกสบาย ประสบการณ์การอ่านของเขาเริ่มจากการที่พ่อของเขาเป็นนักอ่านหนังสือ ชอบอ่านนิตยสารแนวก้าวหน้า เช่น สยามสมัยราชศัพท์ ชัยพฤษก์ วิทยาศาสตร์ และ ปิตุภูมิ นอกจากนี้ยังมีนวนิยายของนักเขียนอีกหลายคน เช่น แม่อนงค์ น้อย อินทนนท์ (นามปากกาของมาลัย ชูพินิจ) ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ (ชูเกียรติ ฉาโรสง, 2546 : <http://www.bkknews.com/weekend/20030704/weg27.shtml>)

สภาพครอบครัวที่ค่อนข้างยากจนและการเติบโตอยู่ในชนบท เป็นภูมิหลังที่ทำให้เขาเห็นใจคนจนและคนชนบท ต่อต้านการกดขี่ข่มเหงและรักความเป็นธรรม เมื่อมาเรียนต่อที่วิทยาลัยเพาะช่างด้วยความฝันที่จะเป็นศิลปิน แต่ก็ไม่มีเงินค่าเล่าเรียนและค่าอุปกรณ์ อีกทั้งไม่ยอมเป็นภาระทางบ้าน เขาจึงไม่สามารถศึกษาได้จนจบ แต่ก็ได้ไปร่วมกิจกรรมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์บ้าง และคลุกคลีกับศิลปิน นักเขียนในมหาวิทยาลัยศิลปากร เช่น มจ.จันทรีจิราวุธ รัชนี อังคาร กัลยาณพงศ์ ชรรค์ชัย บุนปาน สุจิตต์ วงศ์เทศ สุวรรณี สุคนธา เทพศิริ สุขโสภา ล้วน เขจรศาสตร์ ต่อมาโดยการชักนำของญาติรุ่นพี่ คือ เสถียร จันทิมาธร เขาก็ได้ร่วมงานกับกลุ่มของนเรศ นโรปกรณ์และกลุ่มนักเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เช่น สันติ เสวตวิมล วิทยากร เชียงกูล ปิยพันธ์ จำปาสุด สุรชัยกล่าวถึงในช่วงนั้นว่า "เราเป็นเด็กแต่อยู่ท่ามกลางผู้ใหญ่ บิ๊กๆทั้งนั้น เรานั่งเสียบๆฟังเขาคุยกัน...เจอท่านจันทร์ ท่านจันทร์โปรดภาษา...โปรดเขียนกลอนเขียนโคลงอะไรต่อกันเราก็เขียนด้วย ต่อโคลงสดกันนะ" (สายเดี่ยว, 2546 : <http://www.bangkokbiznews.com/2003/05/12/jud/index.php?news=jud3.html>) การทำงานในแวดวงนักเขียน เป็นโอกาสให้ได้เรียนรู้บทกวี แต่งบทกวี และเขียนเรื่องสั้นหาเลี้ยงชีพ โดยใช้นามปากกาในยุคแรกว่า ท.เสน เจนจิต เขาได้พูดคุยกับนักเขียนกลุ่มก้าวหน้า เช่น กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว กลุ่มหนุ่มหน้าสาวสวย กลุ่มวรรณกรรมเพื่อชีวิต ความคิดของคนเหล่านี้มีอิทธิพลต่อเขาบ้าง ทำให้แนวคิดของเขาเป็นแนวก้าวหน้า

ในช่วงนี้ประสบการณ์การอ่านของสุรชัยเพิ่มขึ้นมาก ได้อ่านงานของอัลแบร์ต กามูส์ หลูซี้น และแมกซิม กอร์กี้ เขากล่าวว่า “นักเขียนเหล่านี้ทำงานศิลปะถึงแม้จะเป็นฝ่ายซ้ายเรียกว่า ผลงานของเขาฝ่ายขวายังต้องนับถือ นักเขียนไทยที่ชื่นชอบในลีลาคือ มนต์ จรรย์รงค์ ส่วนเสถียร จันทิมาธร ถือว่าเป็นคนหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อเราในด้านงานเขียน อีกคนที่เป็นแรงบันดาลใจให้สนใจ การเมืองมาตั้งแต่เด็กคือ เปลื้อง วรรณศรี... ถือได้ว่าเป็นวีรบุรุษในดวงใจ” (สายเดี่ยว ,2546 : <http://www.bangkokbiznews.com/2003/05/12/jud/index.php?news=jud3.html>) ความชื่นชมต่อผลงานของนักเขียนหัวก้าวหน้าหลายคน ทำให้แนวคิดด้านการเมืองของเขาเป็นแนวก้าวหน้าด้วย

ท่ามกลางบรรยากาศการต่อสู้เพื่อเสรีภาพและเรียกร้องความเป็นธรรมของคนหนุ่มสาว สุรชัยได้เข้าร่วมในการชุมนุมหลายครั้ง โดยเล่นกีตาร์ร้องเพลงและแต่งเพลง จนกลายมาเป็นนักดนตรีเพื่อชีวิต ประสบการณ์ที่ได้แต่งบทกวีนิพนธ์ทำให้งานเพลงของเขาในช่วงแรกจึงมีความงดงามด้านภาษา มีปรัชญาสอดคล้องกับบรรณนิยมของปัญญาชน

สุรชัยเริ่มต้นเล่นดนตรีด้วยความชอบศิลปะ ประกอบกับมุ่งจะแสดงปัญหาในสังคมที่เขาได้พบเห็น โดยในช่วงแรกเขาและวีระศักดิ์ สุนทรศรี ร่วมเล่นดนตรีด้วยกันในนามวง “ท.เสน และสัญญา” ซึ่งเป็นวงดนตรีอาสาสมัครไปเล่นตามมหาวิทยาลัย งานประท้วง และงานนิทรรศการต่างๆ วีระศักดิ์ สุนทรศรี (2544 : 34-41) เป็นเพื่อนร่วมวงและร่วมประสบการณ์ได้เล่าว่า วงของเขามีเพลง “คนกับควาย” “เปิบข้าว” ซึ่งเป็นบทกวีของจิตร ภูมิศักดิ์ สุรชัยนำมาแต่งทำนอง และเพลง “ข้าวคอยฝน” ซึ่งสุรชัยแต่งขึ้นโดยใช้ทำนองเพลงพื้นบ้านเขมรมาสร้างเป็นบทเพลง เนื้อหาของเพลงบรรยายความทุกข์ยากของชาวไร่ชาวนาอย่างลึกซึ้งกินใจ งานของเขาได้รับการต้อนรับจากนักศึกษาปัญญาชนอย่างอบอุ่น

สุรชัยและวีระศักดิ์ตระเวนเดินทางออกไปแสดงในชนบทหลายจังหวัด ในครั้งหนึ่งได้แวะเยี่ยมบ้านของสุรชัยที่อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ระหว่างทางผ่านทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งมีเนื้อที่กว่าสองล้านไร่ ครอบคลุมอาณาเขต 5 จังหวัด คือ ร้อยเอ็ด สุรินทร์ บุรีรัมย์ ยโสธร และมหาสารคาม สุรชัยเกิดความสะเทือนใจกับความแห้งแล้งของทุ่งกุลาร้องไห้ ได้แต่งเพลง “กุลา” ขึ้นมาเพื่อบรรยายความโหดร้ายแห้งแล้งของทุ่งนี้

วงคาราวานเริ่มต้นเมื่อสุรัชย์และวีระศักดิ์แสดงดนตรีในวันกรรมกรเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2517 ในงานนั้นเองเขาได้พบกับวงบังคลาเทศของนักศึกษาวิชาศิลปะวิทยาลัยเทคนิค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีมงคล อุทก และทองกราน ทานา เป็นสมาชิก สุรัชย์ทาบทามให้ มงคล อุทกและทองกราน ทานา เข้าร่วมเป็นคณะดนตรี เกิดเป็นวง "คาราวาน" เนื่องจาก สุรัชย์และเพื่อนร่วมวงมีใจรักศิลปะมากกว่าเงินทอง มักแสดงในงานของมหาวิทยาลัยซึ่งส่วนใหญ่ เป็นงานนิทรรศการ เจ้าภาพก็เป็นนักศึกษาที่ไม่มีรายได้ พวกเขาจึงต้องอยู่อย่างลำบากอดมื้อกินมื้อ วนเวียนเล่นอยู่ในกรุงเทพฯและภาคอีสานเป็นหลัก ได้ค่าอาหารและค่ารถเพียงเล็กน้อย แต่พวกเขาก็ไม่ย่อท้อ มีใจมุ่งมั่นที่จะแสดงดนตรีที่พวกเขารักต่อไป

ในครั้งหนึ่งวงคาราวานแวะไปเยี่ยมบ้านของทองกรานซึ่งอยู่ตรงรอยต่อของจังหวัด ขอนแก่นกับนครราชสีมา หมู่บ้านแห่งแล้งมาก ฝนไม่ตกติดต่อกันมาหลายปี พวกเขาชาวบ้านคิดว่า นักศึกษาเอาข้าวมาแจก ในหมู่บ้านไม่มีคนหนุ่มคนสาวแม้แต่คนเดียว มีเพียงคนแก่และเด็ก ส่วนคนหนุ่มสาวไปหางานทำในเมืองกันหมด สุรัชย์ได้นำเรื่องนี้มาแต่งเป็นเพลงชื่อ "หมายเหตุ จากหมู่บ้าน" (วีระศักดิ์ สุนทรศรี, 2544 : 41) ในระยะเดียวกันเขาก็แต่งเพลง "จิตร ภูมิศักดิ์" ขึ้นมาอีกเพลง โดยได้แรงบันดาลใจจากงานนิทรรศการแนะนำผลงานของนักเขียนเพื่อชีวิตในช่วง ก่อนพ.ศ. 2500 โดยเฉพาะจิตร ภูมิศักดิ์ ที่เล่าขานกันในหมู่ปัญญาชน (จรรยาวัณ สุวรรณภูสิทธิ์, 2532 : 104) เพลงนี้เป็นเพลงที่เขาอยากแต่งเพื่อสดุดีคุณค่าผลงานของจิตร ภูมิศักดิ์และกล่าว ถึงความตายที่อยู่ดิรัจฉานของนักวิชาการผู้ยิ่งใหญ่คนนี้

กลางปี 2518 เป็นช่วงเวลาที่นักศึกษา ปัญญาชนและประชาชนลุกขึ้นต่อต้านกับ อำนาจของจักรวรรดินิยมอเมริกาอย่างกว้างขวาง กรณีเรือมาฆาเกชของอเมริกาซึ่งได้ละเมิด อธิปไตยของไทย ส่งทหารขึ้นที่อุตะภาโดยพลการ ทำให้นักศึกษาประชาชนกลุ่มต่างๆไม่พอใจ และร่วมชุมนุมประท้วงที่หน้าสถานทูตอเมริกาเพื่อยื่นคำขาดให้อเมริกาถอนหน่วยนาวิกโยธิน ออกไปจากไทยภายใน 24 ชั่วโมง แต่ฝ่ายอเมริกาไม่ได้ให้คำตอบ (วีระศักดิ์ สุนทรศรี, 2541 : 72) จากเหตุการณ์ครั้งนี้เองวงคาราวานจึงแต่งเพลงต่อต้านอเมริกาขึ้นมาคือ ชุด "อเมริกัน อันตราย" ในชุดนี้สุรัชย์แต่งไว้ 3 เพลงคือ "ตายสิบเกิดแสน" "ตาคำ" และ "กุลา" ส่วนเพลง ต่อต้านอเมริกาเช่นเพลง "อเมริกันอันตราย" แต่งโดยทองกราน ทานา และ วีระศักดิ์ สุนทรศรี ส่วนเพลง "รวมกันเข้า" และ "ลำเพลินเจริญใจ" แต่งโดยมงคล อุทก

ช่วงเดือนสิงหาคม 2518 นักการเมืองและฝ่ายขวาใจมตักกลุ่มนักศึกษาว่าปลุกระดม และติดอาวุธให้แก่ชาวนา มีการลอบสังหารผู้นำชาวนาและชาวนามากกว่า30คน อีกทั้งยังจับกุม

ชาวนาและนักศึกษาอีก 9 คน (ตำนานเพลงเพื่อชีวิต สายธารแห่งการต่อสู้, 2532 : 139) แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า รัฐบาลมีนโยบายปราบปรามจับกุมผู้นำชาวนา ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและองค์กรการเมืองของประชาชนจึงเคลื่อนไหวตอบโต้ มีการประท้วงเกิดขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจังหวัดเชียงใหม่ งานประท้วงครั้งนี้สุรชัยแต่งเพลง “ตายสิบเกิดแสน” ขึ้น (จรรยาธิน สุวรรณภูสิทธิ์, 2532:139)

จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์นองเลือด 6 ตุลาคม 2519 นักศึกษาปัญญาชนและประชาชนถูกสังหารอย่างเหี้ยมโหด ในบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และท้องสนามหลวง ขณะนั้นวงคาราวานเปิดการแสดงกับผู้ชุมนุมประท้วงในจังหวัดขอนแก่น เมื่อทราบข่าวก็หยุดการแสดงและหลบหนีร่วมกับเพื่อนนักดนตรีร่วมอุดมการณ์วงโคมฉายรวม 11 คน ด้วยการคุ้มกันของนักดนตรีแห่งวงนกลีเหลืองนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น แล้วเดินทางเข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเนื่องจากไม่มีทางเลือกอื่น (วีระศักดิ์ สุนทรศรี, 2544: 94-99)

งานเพลงในช่วงนี้จึงเป็นงานเพลงเพื่อชีวิตที่กลายเป็นงานรับใช้พรรคคอมมิวนิสต์ ในช่วงนี้เองคาราวานก็สร้างงานชุด “मारครองเมือง” ขึ้นมา โดยสุรชัยแต่งไว้หลายเพลง เช่น “ดั่งโคมไหมแรงไฟ” ซึ่งคำร้องเรียบเรียงจากทฤษฎีปฏิบัติของพรรคคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้ก็ยังมีเพลง “เมล็ดข้าว” “แดดส่องหน้าฟ้าส่องหลัง” “เสียงปืนแตก”

เมื่อเข้าสู่ขบวนการปฏิวัติสุรชัยและนักศึกษานักปัญญาชนต้องปรับตัวเปลี่ยนเป็นนักปฏิวัติ โดยการศึกษาทฤษฎีปฏิบัติ และฝึกฝนการเป็นทหาร การอยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดทำให้สุรชัยและเพื่อนรู้สึกอึดอัดดังเช่น วีระศักดิ์ สุนทรศรี (2544 : 127) ที่อยู่ร่วมกับสุรชัยในป่ากล้าถึงวิธีการทำงานของพรรคว่า พรรคคอมมิวนิสต์มีแต่การขึ้นนโยบายและวิธีการของพรรค ซึ่งวีระศักดิ์ สุนทรศรีเรียกว่า “ยาความคิดทางการเมือง” แก่สมาชิกพรรค โดยไม่ให้แสดงความคิดเห็นหรือโต้แย้ง เขาและสุรชัยเกิดความรู้สึกต่อต้านและขบถ เขาจึงไม่ค่อยร่วมในพิธีการเมืองของพรรค ส่วนสุรชัยก็ดูไม่มีความสุข ออกล้าสัตว์ทุกวันไม่ค่อยมาร่วมสมาคมกับบุคคลอื่นในพรรค

ที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะสุรชัยเป็นคนที่มีความคิดเป็นอิสระไม่ชอบกฎเกณฑ์เหมือนสมณานามของเขาเมื่อครั้งที่เขาเป็นนักหนังสือพิมพ์ว่า “ต้นหญ้าแห่งความคิดอิสระ” เมื่ออยู่ร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์สุรชัยมักจะพูดเสมอว่าชีวิตของเขา เขาเป็นเจ้าของและเขาจะใช้มันอย่างคุ้มค่า และ “ผมจะไม่เดินตามพรรคเหมือนวัวเหมือนควาย” (วีระศักดิ์ สุนทรศรี, 2544:

เพลงของสุรชัยมีเนื้อหาเปลี่ยนแปลงไปตามประสบการณ์ชีวิต เมื่อพิจารณาจากหลังจากนี้จะพบว่า สุรชัยยังรักษาเอกลักษณ์คือ บรรยายความทุกข์ยาก ปลุกปลอบจิตใจคนทุกข์ เรียกร้องความเป็นธรรม เชิดชูวีรกรรมของวีรชน ให้ความหวังและกำลังใจ สุรชัยให้สัมภาษณ์ในรายการวิทยุสภาท่าพระจันทร์ คลื่นสามัญประจำบ้านในวันที่ 10 มิถุนายน 2546 ถึงเพลงของเขาว่า

เราเคยคิดว่าเพลงเราไม่ใช่เพลงทั่วไปเท่าไร แต่มันก็ไม่ใช่เพลงพิเศษอะไรมากมายเราได้แค่จุดบันดาลใจแปลกๆ ทำอะไรใหม่ๆขึ้นมาในช่วงนั้น ผลของมันต่อมามีส่วนผลักดันให้สังคมเปลี่ยน อาจเป็นเพราะเราเป็นนักเขียนจึงหนีไม่พ้นเรื่องชีวิตคน ความคิด ความหวัง ความฝัน ถึงจะเป็นเรื่องความรักก็ยังคงเป็นการรักคนในอุดมการณ์ (สุรชัย, 2546:<http://carabao.net/webboard/messageDetail.asp?MessageId=1041>)

ในด้านพัฒนาการของเพลงเพื่อชีวิต สุรชัย จันทิมาธรให้สัมภาษณ์ในวาระเดียวกันว่า

เพลงเพื่อการต่อสู้ในบ้านเรา...จากกระยะแรกๆ มันคงแหลมคมนะครับ ต่อสู้ตามสภาพตามสถานการณ์ที่ผ่านมา เพลงก็ตามเราไปในป่า การต่อสู้ก็ถึงขั้นเป็นสงครามประชาชน อีกฝ่ายหนึ่งจะเรียกว่าเป็นการปราบผู้ก่อการร้ายอะไรทำนองนี้ สำหรับอีกฝ่ายหนึ่งก็เรียกว่าสงครามประชาชนมันมีสองฝ่ายก็ตามไปในป่า ก็แต่งเพลงในป่ามากมาย พอหลุดออกมา พอเผชิญหน้ากับวงการธุรกิจ ไรศุนนิยม ว่ามันเฉอะ เพลงที่เรียกว่าเพลงต่อสู้ก็กลายเป็นไป ผมไม่อยากจะใช้คำว่ากลายพันธุ์ มันก็ยังเป็นแนวเพื่อชีวิตอยู่ การกำเนิดการอะไรของเขา มันมีรากมันคลี่คลายพัฒนาไปยังไง มันก็ไปสัมผัสกับระบบค้าขาย ระบบธุรกิจ ก็ทำให้เป็นเพลงที่ค้าขาย ตรงนี้น่าค้นคว้า น่าจับตามองลงไป ฉะนั้นถามว่าพัฒนาการอย่างไร นี่คือคำตอบ ส่วนว่ามันจะสรุปว่าอย่างไร ผมคิดว่าเราควรหันหาตีความ

ในด้านการแต่งเพลง สุรชัยกล่าวว่า “จุดหนึ่งที่เราตั้งใจ คือ สอดใส่ภาษาด้อยคำ บทกวีเท่าที่จะเป็นไปได้ลงในเสียงเพลง”(สายเดี่ยว, 2546 : <http://www.bangkokbiznews.com/2003/05/12/jud/index.php?news=jud3.html>) เราจะเริ่มแต่งจากเนื้อก่อนเพราะเนื้อร้อง เป็นปัญหาสำคัญมาก ต้องมีแนวคิดของเรื่อง เราเห็นว่าปัญหาของวงการเพลงปัจจุบันคือ การขาดแคลนเนื้อเพลงที่ดี ขาดเนื้อเรื่อง เนื้อเรื่องไม่ประสานกัน (ทิวา สารระจุกะ, 2533 : 44) สังเกตได้ว่าภาษาในเพลงของสุรชัย มีถ้อยคำที่สละสลวยเป็นบทกวีที่มีสัญลักษณ์ มีเนื้อหาที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกแฝงในเรื่องราวที่บอกเล่าเหตุการณ์ และประสบการณ์ที่ชวนคิด ดังจะได้วิเคราะห์ต่อไป

เนื้อหาบทเพลงเพื่อชีวิตของสุรชัย จันทิมาธร

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าความกดดันทางการเมืองในยุคเผด็จการก่อนเหตุการณ์

14 ตุลาคม 2516 เป็นปัจจัยของพัฒนาการทางความคิดเรียกร้องเสรีภาพในการปกครองตนเองของประชาชนและเป็นปัจจัยให้เพลงเพื่อชีวิตถือกำเนิดและเติบโตขึ้น ต่อมาภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ความหวังที่การเมือง เศรษฐกิจ สังคมจะเปลี่ยนแปลงก็มีมากขึ้น ในขณะที่ชาวไร่ชาวนากรรมกรผู้ด้อยโอกาสตื่นตัวเรียกร้องความเป็นธรรมกันทั่วไป และนักศึกษาก็พยายาม “เรียนรู้ปัญหาของชนบท ใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้าน” ดังที่นักศึกษาแพทย์มหาวิทยาลัยมหิดล ประมาณพันคนออกค่ายในปี 2518 (กองบรรณาธิการปฐุชน, 2518:191)

ในช่วง พ.ศ. 2516 - 2517 นักศึกษาที่มีความสนใจทางการเมืองและสังคมได้รวมตัวกันเป็นกลุ่ม เกิดเป็นศิลปินเพลงเพื่อชีวิตขึ้นหลายวงเช่น คาราวาน โคมฉาย ครูชน โดยมากเนื้อหาเพลงเพื่อชีวิตในช่วงนี้เน้นหนักไปในด้านการนำเสนออุดมการณ์ทางการเมืองซึ่งนำประชาชนให้เห็นความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม นอกจากนี้ยังแสดงปัญหาของผู้ยากไร้ ชาวนาและผู้ด้อยโอกาส แต่หลังจาก พ.ศ. 2519 ความขัดแย้งทางการเมืองเริ่มผ่อนคลายลง เพลงเพื่อชีวิตยุติบทบาทเนื่องจากนิสิตนักศึกษาปัญญาชนที่เป็นนักคิดนักเขียน และศิลปินเพลงเพื่อชีวิตส่วนใหญ่หลบภัยทางการเมืองเข้าป่า เมื่อคนเหล่านี้กลับสู่เมืองหลังจากรัฐบาลออกประกาศ 66/2523 เพลงเพื่อชีวิตก็เริ่มได้รับความนิยมขึ้นอีกครั้ง ถึงแม้ว่าภารกิจทางการเมืองไม่ใช่เป้าหมายหลักของเพลงเพื่อชีวิตอย่างชัดเจนเหมือนช่วงก่อน เพลงเพื่อชีวิตก็

ยังคงแก่นความคิดเดิมในส่วนมนุษยนิยมคือ พยายามเสนอคุณค่าและเชิดชูคนที่ถูกมองข้าม รวมทั้งแสดงจิตสำนึกทางสังคมที่กว้างกว่าปัญหาเฉพาะบุคคล

เนื้อหาเพลงเพื่อชีวิตของของสุรชัย จันทิมาธร อาจแบ่งได้เป็นสองช่วง คือ ช่วง พ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2523 และช่วงหลัง พ.ศ. 2523 ดังนี้

1. ช่วง พ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2523

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เพลงเพื่อชีวิตเป็นส่วนสำคัญของการรณรงค์ในกิจกรรมของคนหนุ่มสาว สุรชัย จันทิมาธรเป็นนักแต่งเพลงผู้หนึ่งที่โดดเด่นในช่วงนั้น เนื้อหาเพลงเพื่อชีวิตของเขา จำแนกได้ 3 กลุ่ม คือ ความทุกข์ยากของชาวนาและผู้ด้อยโอกาส คุณค่าวีรชน และอุดมการณ์กับการต่อสู้เพื่อบรรลุอุดมการณ์

1.1 ความทุกข์ยากของชาวนาและผู้ด้อยโอกาส

เนื่องจากชาวนาซึ่งเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ ยังตกอยู่ในสภาพถูกเอารัดเอาเปรียบท่ามกลางระบบการเมืองเศรษฐกิจที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง เมื่อมีการรวมกลุ่มผู้นำชาวนาในชนบทจึงถูกเพ่งเล็งจนถึงถูกลอบสังหาร ดังที่สะท้อนในบทกวีนิพนธ์ "คำถามข้ามทุ่ง" ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ (2517) ในช่วงนี้ความทุกข์ยากของชาวนาจึงเป็นเนื้อหาที่เน้นมากในผลงานของสุรชัย คือ "หมายเหตุจากหมู่บ้าน" "เมล็ดข้าว" "กุลา" และ "ตาคำ" ดังเนื้อร้องของเพลงแรกว่า

หมู่บ้านเฮา	ก็คือหมู่บ้านเฮา
เก่าแก่ตั้งแต่ก่อน	อยู่กันมานาน
เขาอยู่กันมานาน	
อยู่ยามไปตามมี	ผีเสือนบเคยปาก
ผีจากเมืองมาหา	ผีห่าบเคยเว้น
ร้อนเย็นก็พออยู่	ร่วมหมู่บ้านมา
บ่เคยเห็น	ทั้งบ่เคยเสียน
บ่อ่านบ่เขียน	เพียรหนักแต่แรงงาน

เพียรหนักแต่แรงงาน

ทางพงไถดงดิน

ตะวันแผดลมฝน

ผีเมืองมาคอยสูบ

บัดนี้ห่างหน

คนเฒ่าอยู่เฮือน

ทุกอย่างมันกลางเลือน

ควายเหือดวัวหาย

ข้าวปลาขาดแคลน

ถนนเมืองเคืองใจ

มันอี๊ดอัดอานาทร

ทั้งยามนอนทั้งยามตื่น

โอ โอ๊ะ โอ โอ

หากินกับลมแดด

ทนอยู่บ่เคยหนี

จนซูบผอมผาก

คนหนุ่มสาว

เด็กน้อยอยู่เฮือน

เหมือนอยู่ในความตาย

ทรายสากซากนา

ให้เห็นภัยพิบัติ

มันอุกอ้งบ่ถึงถอน

ทั้งสิบหมื่นทั้งแสนหมู่

“หมายเหตุจากหมู่บ้าน”

บทเพลงนี้เป็นเสียงของชาวนาครวญถึงความเป็นปกติสุขในหมู่บ้านที่แปรผันไปสู่ความล่มสลาย ชาวนามีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อยู่กันตามมีตามเกิด แม้จะมีเรื่องเดือดร้อนบ้าง ก็อดทนช่วยเหลือกัน พอจะอยู่กันมาได้ แต่ “ผีเมือง” ก็ “มาคอยสูบ” จนซูบผอม บทเพลงแฝงคำอธิบายว่าชาวนาแม้ทำงานอย่างขยันขันแข็งอดทน แต่ก็เป็นผู้ด้อยการศึกษา จึงต้องเสียเปรียบและต้องละทิ้งไร่นาไป เหลือเพียงคนเฒ่าคนแก่และเด็ก สุรชัยแสดงบรรยากาศอันวังเวงที่ “ทุกอย่างมันกลางเลือน เหมือนอยู่ในความตาย” ทุกอย่างในที่นี้น่าจะรวมทั้งความสุขความหวังและอนาคตซึ่งปรากฏให้เห็นน้อยมากหรือแทบมองไม่เห็น สภาพไร่นาที่เคยเขียวขจีก็กลายเป็น “ซากนา” วัวควายก็เหือดหายไปอย่างไร้ร่องรอย น่าสังเกตว่าความทุกข์ยากนี้กระทบให้ “ถนนเมืองเคืองใจ” ดีความได้ว่า “ถนนเมือง” คือเทวดารักษาเมือง (ซึ่งพ่ายอำนาจ “ผีเมือง” อันหมายถึงชาวเมืองผู้โหดร้าย) ก็ได้แต่คับแค้นใจไปด้วยอย่างหนักหนาสาหัส

สุรชัยสามารถโน้มน้าวใจให้เห็นความเข้มข้นของความทุกข์ของชาวนาด้วยพื้นฐานความเชื่อแบบชนบท แต่ก็สามารถแสดงความจริงที่ชาวนาต้องเผชิญได้อย่างลึกซึ้ง

ในเพลง "เมล็ดข้าว" เราได้ชี้ข้อเท็จจริงว่า ค่าตอบแทนผลิตผลของชาวนากลับตกอยู่กับพ่อค้าคนกลาง นั่นคือ การวิจารณ์ระบบเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม ดังเนื้อร้องว่า

ด้วยหยาดเหงื่อไหล ทุงไทยจึงเขียวขจี ด้วยหยาดเหงื่อเรา ป่าข้าวจึงงามอ้วนพี
แต่พี่น้องชาวนา ยังหน้าดำจำหน ตราลำบากตรำทุกข์ยาก
กตคอเหลือจะทน พวกเราเหลือจะทน ข้าวเปลือกไปไหน จากไปกับรถสิบล้อ
ซื้อจากชาวนาราคายุติธรรม พวกพ่อค้าคนกลางคือผู้วางมาตรการกำหนด
จากกระบุงเป็นกระสอบ เงินคือคำตอบ
ข้าวงามแสนอาลัยจากชาวนาไปมหานคร ป้อนสูโรงสีที่กลายเป็นนายทุน
ข้าวเปลือกจากนามาเป็นข้าวสาร เป็นอาหารของประชา ด้วยราคานับวันจะแพง
แรงใครสร้างผลใครได้ ข้าวงามแสนแค้นใจ เมื่อไรสังคมจะเปลี่ยน
มวลข้าวมากมายกระจายไปทุกถิ่นฐาน ต่างประเทศก็ไป
ข้าวไทยได้รับกล่าวขาน แต่พี่น้องชาวนายังหน้าดำจำหน
ขายถูกซื้อแพงแรงใจโถมบิน พลัดพรากที่นา บากหน้าออกมาหากิน
บ้างก็เป็นขอทาน ขอข้าวสารที่ตนปลูก หลังเมล็ดข้าวเร้าระดม
เปลี่ยนความทุกข์ระทม แปรเป็นพลังสร้างโลกของเรา ใจเด็ดเดี่ยวยืนให้มั่น
ผูกใจพร้อมเพรียงกัน ร้อยพันเคียวเกี่ยวคอศัตรู

"เมล็ดข้าว"

เพลงนี้ชี้ความสำคัญของการรวมพลังต่อสู้กับระบบที่ไม่ยุติธรรม ซึ่งเอื้อให้พ่อค้าคนกลางขูดรีดชาวนา ชาวนาทำนาด้วยความเหนื่อยยาก อดทนจนได้ผลิตผลเป็นเมล็ดข้าวที่สมบูรณ์ น่าจะขายได้ราคาดี แต่กลับถูกกดราคาไม่คุ้มค่างับหยาดเหงื่อแรงกายจนต้องตั้งคำถามว่า "แรงใครสร้างผลใครได้" ยิ่งกว่านั้นน่าอนาถที่ชาวนายังต้องมาซื้อข้าวที่ปลูกด้วยมือตนเองในราคาแสนแพง ชาวนาบางคนต้องพลัดพรากจากที่นา บ้างก็กลายเป็นขอทานไม่มีเงินซื้อข้าวที่ตนปลูก นับเป็นสิ่งน่า "แค้นใจ" สุรชัยจึงได้ปลูกเร้าเมื่อจบบทเพลงว่าขอให้ชาวนารวมพลังต่อสู้ "เปลี่ยนความทุกข์ระทม แปรเป็นพลังสร้างโลกของเรา ใจเด็ดเดี่ยวยืนให้มั่น ผูกใจพร้อมเพรียงกัน ร้อยพันเคียวเกี่ยวคอศัตรู"

ในเพลง "ตาคำ" สุรัชย์ไม่ได้แสดงการปลุกเร้า เพียงแต่ให้ความเข้าใจมูลเหตุของความ "เดือดร้อนเป็นธรรมดา" ของชาวนาผู้สูญเสียที่นาไป ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ดังนี้

ตาคำแกทำงานมีเรี่ยวแรง	ควายดำเขาตู้ไถนาดี
ตาคำแกมีเมียชื้อยายมา	ทำนา ทำนา มานมนาน
จนมีนายทุนเอาเงินมาพูดจา	หว่านล้อมชื้อที่นา
โรงนาแปรเปลี่ยนเป็นโรงงาน	ตาคำสร้างบ้านใหญ่กว่าเดิม
มีเงินไม่นานก็หมดไป	จากชาวนามากลายเป็นกรรมกร
ครอบครัวยากลำบาก	เดือดร้อนเป็นธรรมดา
เพราะที่นา	หลุดลอยไป

"ตาคำ"

สารของเพลงนี้คือ ความอ่อนด้อยของชาวนาในยุคทุนนิยมเมื่อรัฐเน้นการพัฒนา นายทุนมาหว่านล้อมให้ขายที่นา ตาคำเห็นเงินสำคัญกว่าอาชีพดั้งเดิมแต่ไม่เตรียมการอันว่าจะใช้เงินทำอะไรต่อไป จึงต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นกรรมกร โดยปราศจากหลักประกันยิ่งกว่าเดิม

ปัจจัยความทุกข์ยากของชาวนาอีกอย่างหนึ่งคือ สภาพอากาศและภูมิประเทศอันแห้งแล้ง ดังบทเพลง "กุลา" มีเนื้อร้องว่า

กุลา.....กุลา.....	ฟ้าสีแห้ง ดินสีโหย
เย็นน้ำเหือด	เดือดภัยโหย
ตั้งแต่โดย โดยแรงไค	แรงดินไคในกุลา โดยแรงไคในกุลา
กุลา.....กุลา.....	หาฝนฝาก หากฝนหาย
ร้อนเหลือแดด แดดละลาย	จากจุดหมายไกลจุดมา
เขี้ยวขมขึ้น คนอีสาน	ฮึดอดอยาก มานมนาน
จากถิ่นฐานไปทางใด	ไปทางใด

"กุลา"

เพลงนี้แสดงให้เห็นถึงความแห้งแล้งในภาคอีสาน โดยเฉพาะทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลัก "ฟ้าสีแห้ง ดินสีโหย" แสดงสีเพื่อสื่อความร้อน ท้องฟ้าไม่มี

ท่าที่จะให้ฝน ฝนดินขาดน้ำอย่างรุนแรงไม่เห็นพืชพรรณใด ๆ ภูมิอากาศที่ "ร้อนเหลือแดด แดดละลาย" ส่งผลให้ชาวนาไม่อาจทำนาได้เลย จึงต้องเดินทางไปไกลอย่าง "ชมชื่น" คนที่ ต้องทน "ฮึดอดอยากมานมนาน" เหล่านี้เป็นคนส่วนใหญ่ของที่ราบสูง เป็นตัวแทนของคนอีสาน ผู้ซึ่งร้องได้ร้องถามอย่างห่วงใยเมื่อเห็นแผ่นดินว่างเปล่าว่าพวกเขา "จากถิ่นฐานไปทางใด ไปทางใด"

1.2 คุณค่าวีรชน

ในสมัยรัฐบาลเผด็จการตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง (2490-2500) จนถึงช่วง รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (2500-2506) จิตร ภูมิศักดิ์เป็นนักคิดผู้หนึ่งที่มีผลงานแสดง ปัญหาและแนวทางเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม ทั้งในรูปตำราวิชาการ บทความ บทกวี และบทเพลง เขาถูกจับกุมคุมขังด้วยข้อหาคอมมิวนิสต์ เมื่อพ้นโทษก็ได้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจนเสียชีวิตในการต่อสู้กับเจ้าหน้าที่รัฐบาลเมื่อปี พ.ศ. 2509 ต่อมาคนรุ่นใหม่ได้นำ ผลงานของเขามาศึกษาอย่างแพร่หลายตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนถึง 6 ตุลาคม 2519 แนวคิดของเขามีอิทธิพลต่อนักศึกษาปัญญาชนในยุคนั้นเป็นอย่างมาก กล่าวได้ว่าจิตรเป็น นักคิดที่ได้รับการยกย่องอย่างสูง ดังเพลง "จิตร ภูมิศักดิ์" ผลงานเพลงที่สุรชัย จันทิมาธร ประพันธ์เพื่อสดุดีเขาในฐานะวีรชนผู้กล้าเผชิญกับอำนาจมืดเพื่อคนทุกข์ยาก เนื้อเพลงมีว่า

เขาตายในชายป่า เลือดแดงทาดินเข็ญ
 ยากเย็น ชันแค้นอัปจน
 ถึงวันพราก เขาลงมาจากยอดเขา
 ได้เงามหานกอินทรี
 ล้อมยิงโดยกระหึ่ม อิมในเหยื่อตัวนี้
 โชคดี สิ้นพันดาว
 เหมือนดาวร่วงหล่น ความเป็นคนร่วงหาย
 ก่อนตาย จะหมายสิ่งใด
 แสนคนจนยากสิบกคนหากรวยหลาย
 อัปอาย แก่นล้ำฟ้าดิน
 เขาจึงต่อสู้อยู่ข้างคนทุกข์เข็ญ

ได้เห็น ได้เขียนพูดจา
 คุกขังเขาได้ แต่หัวใจอย่าปรารถนา
 เกิดมา เช่นฆ่าอธรรม
 แล้วอำนาจเถื่อนมาบิดเบือนบังหน ก็คนย่อยับอัปรา
 สองพันห้าร้อยแปด เมฆดำคลุมฟ้า
 ด้วยฤทธา มหานกอินทรี
 ร่างเมืองไร่บ้าน ออกทำการป่าเขา
 เสียงเอา ชีวีละลาย
 พฤษภาห้าร้อยเก้า แดดลบนางจางหาย
 เขาตายอยู่ข้างทางเกวียน
 ศพคนนี่หรือคือจิตร ภูมิศักดิ์
 ตายคาหลักเขตป่ากับนาคร
 เขาตายในชายป่า เลือดแดงทาดินอีสาน
 อิกนาน อิกนาน อิกนาน
 เขาตายเหมือนไร่ค่า แต่ต่อมากองนาม
 ผู้คน ไถถามอยากเรียน
 ชื่อจิตร ภูมิศักดิ์ เป็นนักคิดนักเขียน
 ดังเทียนต้องแท้แก่น

"จิตร ภูมิศักดิ์"

สุรชัยสุดดีความเป็นวีรบุรุษของจิตร ภูมิศักดิ์ ในฐานะ"นักคิดนักเขียน" ผู้ให้แสงสว่าง
 "ดังเทียนต้องแท้แก่นคน" ซึ่งดีความได้ว่าเป็นผู้ให้ปัญญาที่จะขจัดความเขลาและความทุกข์
 อันเปรียบได้กับความมืดมิด บทเพลงแสดงความตายของจิตรไว้ตั้งแต่ท่อนแรกว่า เป็นสิ่งนำ
 ตระหนกด้วยภาพ "เขาตายในชายป่า เลือดแดงทาดินเข็ญ" แล้วซ้ำภาพเดิมในช่วงท้ายว่า
 "เขาตายในชายป่า เลือดแดงทาดินอีสาน" ข้อความดังกล่าวสื่อการสูญเสียชีวิตอันมีค่าและ
 ยิ่งใหญ่ บทเพลงสรรเสริญความเป็นอิสระอย่างที่ถูกขังหัวใจไม่ได้และเชิดชูความกล้าหาญมุ่งมั่น
 "เสียงเอาชีวีละลาย" เพื่อ "คนทุกข์เข็ญ" ในขณะที่ฝ่ายรัฐกลับเช่นฆ่าคนดีทั้งหลายให้ "ย่อยับ
 อัปรา" อย่างลำพองในอำนาจ บ้านเมืองจึงมืดมนดัง "เมฆดำคลุมฟ้า ด้วยฤทธา มหานกอินทรี"

ภาพศพของจิตร ภูมิศักดิ์ที่ตายอย่างโดดเดี่ยว ทำให้ผู้ขับร้องไม่อยากจะเชื่อว่า คนที่ "ตายอยู่ข้างทางเกวียน...เหมือนไร้ค่า" ผู้นี้คือจิตร ภูมิศักดิ์ เขาจึงย้ำความสลัดใจในความตายของผู้ยิ่งใหญ่ และกล้าหาญด้วยประโยคคำถามว่า "ศพคนนี้นี่หรือคือจิตร ภูมิศักดิ์ ตายคาหลักเขตป่ากับนาคร" แม้วีรบุรุษอย่างจิตรจะตาย "เหมือนไร้ค่า" แต่แนวคิดของเขาถือได้ว่าเป็นแสงสว่างนำทางให้แก่คนรุ่นหลัง นี่คือเหตุผลที่ผู้ประพันธ์เพลงอธิบายว่า ทำให้นามของจิตร ภูมิศักดิ์เป็นที่เลื่องลือในเวลาต่อมา

ไม่เพียงแต่แสดงคุณค่าของวีรชนลือนามเท่านั้น วีรชนนิรนามก็ได้รับการยกย่องไว้ในเพลง "ตายสิบเกิดแสน" สุรชัยแต่งเพลงนี้ในปี พ.ศ. 2518 ขณะที่นั่งอยู่กลางสนามฟุตบอล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อร่วมประท้วงการจับกุมขบวนการราษฎรภาคเหนือและนักศึกษาจำนวน 9 คน ในกรณีเหมืองแม่ะ (วีระศักดิ์ สุนทรศรี, 2541:81)

มองดูความจริงซี พี่น้องผองเพื่อน
 มองดูความจริงซี ชั่วดีโปรดเตือน
 มองเห็นผู้คนหลาย เห็นความตาย ความอยาก
 มองเห็นผู้ข่มเหงบรรเลงเพลงชื่อ "กตซี"
 มองเห็นผู้คนแค้นทั้งแดนดินดั่งแดนบาป
 มองหาก็มองหาย ความจริงตายเลือดแดงอาบ
 ถูกเขาปราบเขาปราบ เขาตาม
 เขาตาม เขาตามหาเพื่อฆ่าเช่น
 ยืนบนความเป็นธรรม ส่องฟ้าด้วยสังข์จะ
 ตายในความเป็นธรรม คนจดจำติดตรา
 ตายสิบเกิดแสนเพื่อถมแทนผู้สูญเสีย
 เคียวคมประกายแสงจรัสแรงคมกล้า
 พันเฟืองจักรผันเพื่อลงทัณฑ์ผู้เอาเปรียบ
 นักศึกษาประชาชนทั้งมวลผู้ขมขื่น
 รวมกันหยัดยืนแม้ดาบปืนจะฟันฝ่า
 แล้ววันหนึ่งของเราอาจมาถึง
 มาถึง มาถึงซึ่งชัยโชติ

เอาดวงใจมารวมร่วมพลังหวังสู้
 เอาดวงใจมารวม ร่วมพันศัตรู
 น้ำหนึ่งใจเดียวกัน คือเผ่าพันธุ์ยิ่งใหญ่
 ไม่ใช่ทาสแต่เป็นไท ร่วมใจสร้างผลผลิต
 ผู้ใดกอบ ผู้ใดโกยต้องถูกโบยเพราะมันมืด
 เรามีงานเรามีกินและแผ่นดินไม่มีเจ้า
 เรามีเหตุเรามีผล เราต่างคนต่างเทียมเท่า
 เราทำงาน เราทำงาน สุขสำราญไม่มีเศร้า
 สังคมใหม่ ผู้คนใหม่ คือ คนไทใช้คือทาส
 เข้ามาเกิด เข้ามา เดินเข้ามา
 มาหา มวลประชาผู้เป็นใหญ่

“ตายสิบเกิดแสน”

น่าสังเกตว่าในขณะนั้นมีกระแสความคิดขัดแย้งกันของฝ่ายขวาและฝ่ายซ้าย

ผู้เรียกร้องความเป็นธรรมถูกกล่าวหาว่าก่อความวุ่นวาย สุรชัยเริ่มต้นบทเพลงด้วยการเชิญชวนให้มองความจริงอย่างพินิจพิจารณา เมื่อประชาชนอยู่อย่างอดอยาก ผู้คนถูกฆ่าอย่างโหดร้าย จึงมีความโกรธแค้นไปทั่ว ผู้ร้องบรรยายว่า “มองเห็นผู้คนแค้นทั้งแดนดินดังแดนบาป” ประเทศทั้งประเทศกลายเป็น “แดนบาป” คือ แดนแห่งการกดขี่ข่มเหงทำร้ายกันอย่างไม่ละอาย ผู้คนถูกฆ่าจำนวนมหาศาลจนเลือด “แดงอาบ” ทั่วแผ่นดิน แต่บทเพลงก็ชี้ว่าความตายนั้นไม่สูญเปล่า “ตายในความเป็นธรรม” หมายความว่า ตายในขณะที่ยึดมั่นอยู่ในความถูกต้อง ดังที่เรียกว่า “ยืนอยู่บนความเป็นธรรม” กล่าวที่จะทำสิ่งที่ถูกต้อง กล่าวที่จะต่อสู้ แม้พวกเขาจะต้องแลกด้วยชีวิต แต่วีรกรรมที่ยืนอยู่บนสัจจะของเขาเป็นแสงสว่างส่องให้มวลชนเห็นความจริง คนข้างหลังที่ยังอยู่ก็จะลุกขึ้นมาทดแทนวีรบุรุษที่ตายไปเพิ่มมากขึ้นอีกหลายเท่าตัว เปรียบได้ดัง “ตายสิบเกิดแสนเพื่อถมแทนผู้สูญดับ”

ตามความคิดนี้พลังความตายของวีรบุรุษมีอำนาจมหาศาล สามารถปลุกใจผู้ที่ยังอยู่ให้ “รวมกันหยัดเย็นแม้ดาบปืนจะพันฝ่า” นั่นคือ การรวมพลังด้วยน้ำหนึ่งใจเดียวกันด้วยความสำนึกในคุณค่าของความเป็น “คนไท” มีความหมายว่า คนผู้มีอิสระหรือเป็นใหญ่ ข้อความว่า “เรามีงานเรามีกิน” แสดงว่างานให้ผลผลิตและให้ความอึดท้องในขณะ “ผู้ใดกอบผู้ใดโกย

ต้องถูกโบยเพราะมันผิด" ผู้ที่มากอบโกยโดยไม่ได้ลงแรงนั้นแหละ คือ คนผิดที่ต้องได้รับโทษ แสดงถึงค่านิยมเรื่องความเสมอภาค คุณค่าของการทำงานและความเป็นธรรมในสังคม

1.3 อุดมการณ์กับการต่อสู้เพื่อบรรลุอุดมการณ์

ถึงแม้นักศึกษาและประชาชนได้รับชัยชนะในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 แต่ระบบเศรษฐกิจ การเมืองและกลุ่มอำนาจเก่าก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป ฝ่ายนักศึกษาประชาชนจึงยอมต้องเรียกร้องจนเคลื่อนไหวรุนแรงขึ้น เพื่อหาความยุติธรรมและลดช่องว่างระหว่างชนชั้น โดยใช้ "วาทกรรม" มากที่สุด (ส.ศิวรักษ์, 2539 : 146) ในช่วงปี 2518 ยังคงมีการโจมตีโครงสร้างเศรษฐกิจระดับชาติและระบบอำนาจเผด็จการของรัฐบาลและราชการ ในขณะที่เกิดการลอบสังหารผู้นำ ขบวนการและนักศึกษา ส่งผลให้นักศึกษาหันไปเข้ากับพรรคคอมมิวนิสต์มากขึ้น เพลงของสุรชัย ในช่วงนี้ จึงย้อนกลับไปเน้นความจำเป็นที่ประชาชนต้องลุกขึ้นจับปืนสู้ ดังที่กล่าวเชิดชู การลุกขึ้นสู้ของชาวหมู่บ้านนาบัวในวันที่ 7 สิงหาคม 2508 ซึ่งเรียกว่า วันเสียปืนแตก

เสียงปืนแตกดังก้องฟ้า 7 สิงหาคม ห้าศูนย์แปด
เหมือนไฟไหม้ฟางกลางแดด ทุกวันก้องจากหมู่บ้านนาบัว
เสียงปืนอันเป็นสัญญาณว่า เผด็จการต้องโค่นด้วยปืน
โค่นมัน เราต้องลุกขึ้นโค่นมัน
อีกบักจันวัน มันต้องล้มครืน เสียงปืนประชาดังก้อง
ปลุกพี่น้องชาวไทยให้ตื่น ยากเย็นเราก็งัยม้ขึ้น
โหมแรงเป็นคลื่น กระหน้าศัตรู เสียงปืนจะย้าให้โลกได้รู้
จากเสียงปืนแตก ที่หมู่บ้านนาบัว
เมฆหมอกมืดมัวค่อยแจ่มใส
จากน้อยสู่มาก จากอ่อนไปสู่แข็ง
เดี่ยวเกิดจะรุ่งแจ้ง ตะวันร้อนแรงจะไล่เมฆร้าย
เสียงปืนดังอยู่แนวหน้า นักรบประชาไม่เคยไหวหวั่น
รำเรงแจ่มใสเชื่อมั่น เร่งวันรุดหน้าให้ปรากฏชัย
พรรคคอมมิวนิสต์ชี้ทาง ให้แสงสว่างแก่ผู้ยากไร้
ทหารปลดแอกเป็นตัวลูกปลา ในสายธารามวลชนชาวไทย

"เสียงปืนแตก"

สุรชัยแสดงความยิ่งใหญ่ของเหตุการณ์ที่ชาวบ้านจับปืนยิงเพื่อโค่นเผด็จการ "เสียงปืนแตก ดังก้องฟ้า" เป็นสัญลักษณ์ที่ปลุกเร้ามวลชนให้รับรู้ว่าเป็นต้องประกาศต่อสู้ หมายความว่า ไม่มีวิธีใดที่จะต่อสู้กับอำนาจเผด็จการได้ นอกจาก "ต้องโค่นด้วยปืน" ด้วยเหตุนี้ "เสียงปืน" ที่ดังก้องจากหมู่บ้านนาบัว จึงถือเป็นจุดเริ่มในการปลุกพี่น้องชาวไทยให้รวมกัน เรียกร้องความเป็นธรรมและประกาศ "อย่าให้โลกได้รู้" กล่าวได้ว่าบทเพลงนี้แสดงความหวังในชัยชนะที่ประชาชนจะรวมตัว "จากน้อยสู่มาก" และ "จากอ่อนสู่แข็ง" เมื่อบรรลุลผลก็เหมือนเวลาที่ "ตะวันร้อนแรง" ขับไล่ "เมฆร้าย" หนทางที่จะไปสู่ผลสำเร็จก็คือ แนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์ ผู้เข้าร่วมต่อสู้ก็จะมีสถานะเป็น "ทหารปลดแอก" ซึ่งเปรียบเสมือน "ลูกปลາ" ในสายธารประชาชน หมายความว่า มีชีวิตอยู่ได้ด้วยวิธีการโอบอุ้มของประชาชนนั่นเอง

แดดส่องหน้าฟ้าสองหลัง ไผ่สนยืนบัง ตะวันสีแดง
 ปิดไฟแช็ค มั่นเดินเป็นแสง ฮอดตะวันและลงไปนอน ๗
 ฝนตกฮ้าน้องพากันไล่หลัง ดั่งไฟไฉ้จรัลปลุกจ๊กหน้อย
 อยู่แนวหน้าปล้าบถอย ไปตามภูตามดอยถือปืนสอดแนม
 เอาปืนผาน้ำไม้หลาวแหลม เอาไปแต่งแต้มสีเลือดศัตรู
 เราทุกซี่ยากลำบากมาหลาย ทั้งหญิงชายมารวมกันสู้
 เขาเป็นคน บ่แมนมหาหมู เขาลุกขึ้นสู้เพื่อเกียรติหมู่เฮา
 ลูกปืนครกตกไปในป่า ลูกปืนอาร์กาไปเหมือนแมงเม่า
 เอ็มสต็อคไปมันไปเป็นแสง ลูกปืนสีแดงแดงปานไฟเผา
 สหายอ้ายน้องเฮาบ่ต้องหงอยเหงา ผู้น้อยผู้เฒ่าเขาวชนร่วมใจ
 ผู้ปกครองท้องมัน เหลืออิม เอาลูกปืนไปทิ่มให้มันไส้ไหล
 สหายอ้ายน้องเฮาบ่ต้องไหวหวั่น แสงเฮาร่วมกันนั้น ทั่วแดนไทย
 รวมกันเอ๋ย รวมกันเข้าไว้ ร่วมกันชิงชัยให้แก่ประชา
 สร้างสังคมไทยนี้ ให้ใหม่ขึ้นมาล้างความชั่วช้า
 ให้สิ้นมลาย ลินสลาย...นั่นละหนอ

"แดดส่องหน้าฟ้าสองหลัง"

บทเพลงกล่าวถึงวิถีชีวิตของทหารในพรรคคอมมิวนิสต์ว่าต้องสู้ทนต่อ "ทุกข์ยาก ลำบาก" ต้องเผชิญกับธรรมชาติ "แดดส่องหน้าฟ้าส่องหลัง" กลางวันอากาศร้อนระอุ ภาพตะวัน สีสแดงย้ำความแสบร้อนของแสงแดด ที่แผ่ครอบคลุมไปทั่วบริเวณอันกว้างขวางได้อย่างแจ่มชัด แม้ในยามเย็นก็มีฝนตกปราดรด แต่ผู้ที่รักษาการอยู่แนวหน้าก็ไม่ย่อท้อ ยังคงทำงานอย่างเสียสละ และอดทน เดินลาดตระเวนตามแนวเขาโดยมีอาวุธครบมือทั้ง "ปืนผาน้ำไม้หลาวแหลม" บทเพลงกล่าวเป็นโวหารว่า "เอาไปแต่งแต้มสีแดงศัตรู" หมายความว่า อาวุธนี้จะต้องใช้ฆ่า ผลของการฆ่าต้องมีเลือดศัตรูมาติด นั่นคือความงามของการฆ่าศัตรู สร้างความภูมิใจให้ผู้ฆ่า แล้วกล่าวย้ำความทุกข์ของประชาชนว่า "เราทุกข์ยากลำบากมาหลาย" ประชาชนทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิงก็มีจิตใจกล้าหาญ ด้วยความตระหนงว่า พวกเราไม่ใช่ "หมาหมู" ที่เป็นสัตว์เดรัจฉาน แต่เป็นคนที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี เราจึงต้องสู้เพื่อเกียรติของเรา สู้ช่วยให้ภาพความดุเดือด รุนแรง ของการยิงปืนครก ปืนอาร์กา อย่างรวดเร็วถี่ยิบ ลูกปืนมีจำนวนมหาศาล "เหมือนแมงเม่า" ซึ่งบิน ฮือออกไปและมี "สีแดงแดงปานไฟเผา"

ความรุนแรงนี้สอดคล้องกับน้ำเสียงของชาวบ้านที่โกรธแค้นเพราะ "ผู้ปกครองท้องถิ่น เหลืออิม" จึงต้อง "เอาลูกปืนไปทิ่มให้ไส้มันไหล" ผู้ร้องปลุกใจให้ไม่หวั่นไหว ชักชวนให้คนทุกวัย สามัคคีกัน "รวมกันเข้าไว้ ร่วมกันชิงชัยให้แก่ประชา" ด้วยจุดมุ่งหมายจะ "สร้างสังคมไทยนี้ ให้ใหม่ขึ้นมาล้างความชั่วช้า ให้สิ้นมลาย สิ้นสลาย...นั่นละหนอ"

2. หลัง พ.ศ. 2523 ถึง พ.ศ. 2542

หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นักศึกษาปัญญาชน นักเขียน และศิลปิน เพลงเพื่อชีวิตได้หลบภัยการเมืองเข้าไปอยู่ในป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในขณะที่ รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ดำเนินนโยบายขบขัด จนพล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ทำ รัฐประหาร ในวันที่ 20 ตุลาคม 2520 การเมืองไทยผ่อนปรนเปลี่ยนสู่การสร้างประชาธิปไตย อีกครั้ง รัฐบาลมีนโยบายเป็นเสรีนิยมมากขึ้น (สุรชาติ บำรุงสุข, 2541 : 48) เมื่อมีการเลือกตั้ง ในเดือนเมษายน 2521 พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ก็ยังคงได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีแต่ลาออกในเดือนกุมภาพันธ์ 2522 เพราะปัญหาการเมือง พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ จึงได้รับเลือกสืบต่อ (สุรชาติ บำรุงสุข, 2541 : 52) จนในเดือนกุมภาพันธ์ 2523 รัฐบาลพลเอก

เปรม ติณสูลานนท์ ออกนโยบาย 66/23 ส่งผลให้นิสิตนักศึกษาปัญญาชนกลับสู่เมืองอีกครั้ง บทเพลงเพื่อชีวิตก็ยังไม่ได้สลายไป แต่เปลี่ยนรูปแบบโดยการเริ่มเข้าสู่ระบบธุรกิจ มีวงดนตรีเพื่อชีวิตใหม่ ๆ เกิดขึ้นหลายวง เช่น ไฮไป คาราบาว คนด่านเกวียน ออกเทปในสังกัดของผู้ผลิต กลุ่มผู้ฟังก็กว้างขึ้น เนื้อหาที่หลากหลายมากขึ้น ถึงแม้ไม่แสดงความรุนแรงในการต่อสู้อำนาจรัฐ แต่ก็ยังคงเอกลักษณ์การให้กำลังใจแก่คนจนและผู้ด้อยโอกาส และเชิดชูผู้สร้างสรรค์สังคม บทเพลงของสุรชัย จันทิมาธร ในช่วงนี้แบ่งออกเป็น 5 หัวข้อ คือ คุณค่าของวีรชน การย้อนรำลึกถึงประสบการณ์ในยุคก่อน คุณค่าของประชาชนในระบบสังคมที่ไม่เป็นธรรม มิตรภาพ ความหวังและกำลังใจ และสงคราม

2.1 คุณค่าของวีรชน

คุณค่าของวีรชนที่อุทิศชีวิตในการป้องกันประเทศชาติ ปรากฏในเพลง "อานนท์"

เขาคืออานนท์ ที่คนรักและทรงจำ
 ตายเพื่อเกิด เพื่อชีวิตใหม่ คือลูกไทยหัวหาญ
 จากบ้านมาแนวหน้า ตามคำเรียกขาน
 เป็นทหารของกองทัพแห่งชาติไทย
 ถือปืนทะนง มุ่งตรงด้านดีศัตรู
 มือถือปืนยิงสู้ ต่อศัตรูไม่หวั่นไหว
 ห่ากระสุนปืนพรูพรั่ง ทั้งลูกไฟ
 เหนือภูดอยไกลสุด สุดลำเค็ญ
 แสงตะวันรอน ขอบฟ้าลับลาอาลัย
 ใจลูกชายของแม่ ต่อแต่นี้ไม่เห็น
 ผากหัวใจ รอยเลือดที่กระเซ็น
 เข้าหรือเย็นให้ขึ้นดั่งปืนรบ
 ปืนรบและกวี ชีพนี้เพื่อมวลประชา
 จารึกเลือดน้ำตา บนแผ่นฟ้าและผาหิน
 ศีกนี้แรงแดงเดือด เลือดหลังริน
 กระซิบดินฝังฝากจากพวกเรา

กระซิบดินฝั่งฝากจากพวกเรา

"อานนท์"

บทเพลงนี้สุรชัยประพันธ์เพื่อยกย่องความกล้าหาญและเสียสละของชายไทยในระบบราชการ โดยสมมุติให้ "อานนท์" เป็นทหาร "ของกองทัพแห่งชาติไทย" ที่ออกรบจนเสียชีวิตแต่ก็ยังมี "คนรักและทรงจำ" ถึงวีรกรรมที่ต่อสู้อย่างไม่กลัวตายและเข้มแข็งองอาจ "ถือปืนทะนง พุ่งตรงต้านศัตรู ถือปืนยิงสู้ ต่อศัตรูไม่หวั่นไหว" เขามีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และในดินแดน "เหนือภูดอย ไกลสุด สุดล้ำเคื่อง" บทเพลงแสดงความโศกเศร้าและเสียดายชีวิตอันมีค่าของอานนท์ด้วยการแสดงออกของธรรมชาติว่า "แสงตะวันรอน ขอบฟ้าลับลาอาลัย" ควบคู่กับความโศกเศร้าในห้วงอกผู้เป็นแม่ที่สูญเสียลูกชายอันเป็นที่รัก แต่ในขณะเดียวกันก็ภูมิใจที่ลูกอุทิศชีวิตเพื่อประชาชน "โอ้ ลูกชายของแม่ ต่อแต่นี้ไม่ได้เห็น ฝากหัวใจ รอยเลือดที่กระเซ็น เข้าหรือเย็นให้ขึ้นดังปืนรบ ปืนรบและกวี ชีพนี้เพื่อมวลประชา" นำสังเกตว่าสุรชัยโยงปืนรบและกวีว่าเป็นอาวุธสำหรับต่อสู้กับความชั่วร้ายของศัตรูซึ่งเป็นผู้รุกรานอธิปไตยของแผ่นดินไทย ปืนเอาไว้รบ เป็นกำลังอาวุธ ส่วนบทกวีเอาไว้ปลุกใจให้ฮึกเหิมที่จะต่อสู้กับศัตรูแผ่นดิน อานนท์เป็นตัวแทนของลูกหลานประชาชนที่รักษาประเทศชาติจากศึกภายนอก ต่างจากวีรชนในช่วงแรกที่ต่อสู้กับเผด็จการ

2.2 การย้อนรำลึกถึงประสบการณ์ในยุคก่อน

ประสบการณ์ในช่วงการต่อสู้ทางการเมืองเป็นสิ่งที่ฝังใจสุรชัย จันทิมารธ ไม่น้อย เขาประพันธ์เพลงหลายบทเพลงที่ย้อนรำลึกถึงเหตุการณ์ในอดีตเช่น "ต้นมะขามสนามหลวง" "สายทางตุลา" "ต้องสู้" ดังจะยกบางเพลงมาวิเคราะห์

ในบทเพลง "ต้องสู้" เขาได้ย้อนระลึกไปถึงการใช้ชีวิตที่จำเป็นต้องเดินทางในป่าเขาท่ามกลางอันตราย

ตะลอนเดินทาง	สร้างเพลงยาวสั้น
บุกป่าฝ่าฟัน	เพื่อหาความมุ่งหมาย
ติดดาบปลายปืน	เตรียมเผชิญอันตราย
จะเป็นหรือตาย	ดูว่าเท่า ๆ กัน

เบ้หนักบนหลัง	ทั้งป็น กีตาร์
ขึ้นดอยเสียดฟ้า	เหงือย้อยซาสิ้น
ห้วยโคลนห้วยหิน	ลุยไป บ่ ย่น
เหนื่อยก็พักกัน	หาพินก่อไฟ
อดีตกาลผ่านมา	หลายปีติดัก
ปักใจคำนึง	ถึงความเป็นไป
ต่อสู้มานาน	ใจไม่เคยหวนไหว
สู้กับสิ่งใด	เราก็รู้...รู้กัน
ไม่ว่าเป็นหรือปากกา	ถึงเวลาต้องสู้
ผิดพลาดเป็นครู	สอนให้ไฝ่ฝัน
จากป่าสู่เมือง	เรื่องราวไม่ต่างกัน
ต่างเพียงคืนวัน	และวัยของเรา

"ต่อสู้"

ในเพลงนี้สุรชัยย้อนอดีตคิดถึงคืนวันแห่งความยากลำบากและเสียงอันตรายเมื่อต้องเดินทางหลบภัยการเมืองเข้าป่าว่า ต้องเตรียมอาวุธพร้อมเผชิญอันตรายจากศัตรูทุกเวลา ดังข้อความว่า "ติดดาบปลายปืน เตรียมเผชิญอันตราย" ที่สำคัญก็คือ ได้สร้างสรรค์ผลงานไปด้วย

แม้ในขณะที่ "เป็นหรือตายดูว่าเท่า ๆ กัน" เขาก็ยังมีอารมณ์สุนทรีย์ "สร้างเพลงยาวสั้น" มี "ทั้งป็น กีตาร์" พวกเขาควบคู่กันไประหว่างการเดินทาง เขาไม่เคยท้อ "ไม่เคยหวนไหว" เขากล่าวตั้งแต่ช่วงต้นของบทเพลงว่าเขาสู้ เพื่อ "หาความมุ่งหมาย" หมายความว่า มุ่งไปสู่เป้าหมายของชีวิต นั่นคือ เพื่อให้สังคมไทยได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียมกันและประชาธิปไตย เขาต่อสู้ด้วยกำลังกายและกำลังความคิด มีเครื่องมือคือ "ปืน" ไว้ต่อสู้อันตราย และมี "ปากกา" ไว้เขียนบทเพลง เป็นการต่อสู้ "เมื่อถึงเวลา" หมายความว่า อยู่ในสถานการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สุรชัยยอมรับว่ามีความผิดพลาด แต่ก็ถือว่าความผิดพลาดนั้น "เป็นครูสอนให้ไฝ่ฝัน" นั่นคือเขาได้เรียนรู้เหตุและผลของข้อผิดพลาด ความเข้าใจอันลึกซึ้งจึงสอนให้คิดฝันต่อไปถึงสิ่งที่ดั่งาม ถึงแม้กลับคืนสู่เมืองแล้ว เขาก็ยังคิดว่า "เรื่องราวไม่ต่างกัน" หมายความว่า ถึงอยู่ในเมืองก็ต้องต่อสู้ปัญหาและสร้างงานที่เชื่อมโยงกับชีวิตผู้คนต่อไป บอกเล่าเรื่องราวที่มีค่า

เหมือนกัน ต่างกันที่ "คืนวันและวัยของเรา" เท่านั้น วิเคราะห์ได้ว่า ช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงและวัยที่เพิ่มขึ้น อาจเป็นตัวแปรของชีวิตแต่ก็ไม่เปลี่ยนแปลงตัวตนของเขา

หลายปีผ่านมา	ก็เป็นเวลาเล็กน้อย
สายน้ำผ่านไป	ก็ไม่เคยหวนคืนมา
เหมือนชีวิตคน	ไม่ว่าอยู่หนทางใด
มันเปลี่ยนแปลงเป็นนิรันดร์ เอย	
จากวันนั้นมา จวบจนวันนี้	เส้นทางเสรี ประชาธิปไตย
ไหลล่องนาวา	ต่างพากันชักใบ
เห็นใครต่อใคร	ทั้งรุ่งเรืองและร่วงโรย
บ้างก็มีฤทธา	เล่นมாயาเล่นกล
บ้างก็เป็นเหมือนโจร	ปล้นบ้านกินเมือง
ร่ำรวยกันสิ้นฟ้า	ประชาธิปไตย
ไม่อายกันหรือไร	ไต่พวกนายทุนขุนนาง
เหมือนเดือนตุลา (ปี 16)	เหมือน 14 ตุลา 6 ตุลา (ปี19)
เหมือนเดือนพฤษภา (ปี 35)	17 พฤษภา

“สายทางตุลา”

เพลง “สายทางตุลา” แสดงการประณามนายทุนและผู้บริหารประเทศที่เป็นต้นเหตุของการนองเลือดในเดือนพฤษภาคม 2535 ซึ่งรอยกับเหตุการณ์ในอดีตคือ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ทั้งที่สังคมไทยปัจจุบันมีการปกครองระบอบ “ประชาธิปไตย” อย่างเต็มรูปแบบ ผู้แต่งมองชีวิตคนเหมือนสายน้ำที่ “เปลี่ยนแปลงเป็นนิรันดร์” เปลี่ยนผันต่างกันไป “ทั้งรุ่งเรืองและร่วงโรย” แต่ผู้ขึ้นมาอำนาจใหม่ก็ยังคงมีพฤติกรรมเหมือนบุคคลในอดีตคือ “เล่นมாயาเล่นกล” หลอกลวงประชาชน บ้างก็ “เหมือนโจร ปล้นบ้านกินเมือง” จน “ร่ำรวยสิ้นฟ้า” จึงต้องถามว่า “ไม่อายกันหรือไร”

2.3 คุณค่าของประชาชนในระบบสังคมที่ไม่เป็นธรรม

แม้ว่าความขัดแย้งทางการเมืองได้ผ่อนคลายไปแล้ว แต่ระบบเศรษฐกิจที่เน้นการแข่งขันโดยขาดการกระจายโอกาสก็ทำให้คนจนยังถูกเอาเปรียบ สุรชัยตระหนักถึงคุณค่าผู้ทุกข์ยากที่มีความพากเพียรพยายามในระบบสังคมที่ไม่เอื้อให้พวกเขามีชีวิตที่ดีขึ้น ดังปรากฏในหลายบทเพลงเช่น "คนของแผ่นดิน" "บ้านนาสะเทือน" "คาราวาน" "โป๊กเป๊ก" "คนจร" "อีแหมะ" "ข้างถนน" "หาบครุ่" "คนตงงาน" ผู้วิจัยยกตัวอย่างบางเพลงมาวิเคราะห์ดังนี้

ในบทเพลง "โป๊กเป๊ก" สุรชัยกล่าวถึงความทุกข์ของกรรมกรก่อสร้างที่ทำงานหนักและเสี่ยงอันตรายแต่ได้รับผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่า โดยไม่มีอำนาจต่อรอง ดังเนื้อร้อง

...โป๊กเป๊ก โป๊กเป๊ก โป๊กเป๊ก เป๊กเป๊ก ก็คือเสียงดนตรี
 ตอกตีย่ำค่าเช่า ก็คือเสียงหมู่เรา ปายปิ่นจนมือตึงงอแง
 หน้าเหลืองหน้าดำ กรรมกรระกำ แปลว่ามีมือที่ทำไม่ทำก็ไม่มิกิน...
 กางปึกแอนนอก ไม่ต้องกลัวจะตกตึกตาย..พวกเราหญิงชาย...
 แล้วแต่ท่านเจ้านายจะมาสั่งงาน...ทำมาหลายสิบปี ไม่เคยมีบ้านเรือนของเรา
 สร้างทำเรื่อยมา ขอบฟ้าเห็นแต่ตึกวาม เบียดเสียดสวยงาม
 แสงสีมีแต่ความแจ่มตา สิบร้อยอาคาร เสร็จงานขนของจากลา
 นี่แหละวาสนา เหมือนปลาที่ไร้วังเย็น...

"โป๊กเป๊ก"

เพลงนี้แสดงเสียงตอกตีในการก่อสร้างว่า "คือเสียงดนตรี" ฟังคล้ายจะชบกล่อมได้ แต่นี่คือเสียงการทำงานของกรรมกรก่อสร้างซึ่งต้องเสี่ยงชีวิต ต้องปิ่นปายเพื่อก่อสร้างตึกสูง ถ้าพลาดตกลงมาก็มีแต่จะพิการหรือตายอย่างไร้ค่า สุรชัยเปรียบกรรมกรกับนกว่า "กางปิ่นแอนนอก" เขาแปลงสำนวนที่ตำหนิคนที่ไม่ชวนชวยว่า "งอมืองอดตีน" มาเป็นภาพของคนทุกข์ โดยกล่าวว่า กรรมกร "ปายปิ่นจนมือตึงงอแง" แสดงว่า พวกเขาทำงานอย่างขยันอดทน โดยไม่ได้พัก ไม่ได้หยุดยึดเส้นยึดสาย แม้ต้องเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าก็ต้องทนปิ่นปาย กำหมั้นกำเสื่อทำงานอยู่อย่างนั้น เพื่อให้งานเสร็จ แต่พวกเขาก็ไม่มีทางเลือกเพราะถ้าไม่ทำงานนี้ก็จะไม่มีเงินมายังชีพ คุณค่าของกรรมกรที่ใช้แรงกายและความอดทน สร้างตึกวามบ้านช่องสวยงามมากมาย นับสิบร้อยอาคาร ทำความเจริญให้บ้านเมืองเป็นเวลาหลายสิบปีก็ไม่มีใครเห็น ตัวกรรมกรกลับ

ไม่มีบ้านอยู่เป็นของตนเอง มีชีวิตน่าเวทนาและไร้หลักประกัน แม้ระบบการปกครองจะเปิดระบบให้คนมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น แต่การพัฒนาที่เน้นความเจริญทางเศรษฐกิจและส่งเสริมอุตสาหกรรม โดยทอดทิ้งชนบทก็มีผลกระทบต่อชาวชนบทไม่น้อยกว่าเดิมหรือยิ่งกว่า

เพลง "คนจร" แสดงการดิ้นรนต่อสู้ความลำบากในสังคมเมือง ดังนี้

ผมเป็นคนจรร้อนเร่ไปทุกหนแห่ง
 ยังคงมีแรงโลกนี้ยังกว้าง
 ร่ำร้องเพลงไปหัวใจไม่จี๊ดจาง
 บันทึกเส้นทางร่องรอยวันไกลไกล
 แต่ก่อนเป็นชาวนาทำนากันทั้งบ้าน
 ทำกินมานานจนบ้านก็ร้างนาก็ไร้
 พี่น้องผองเพื่อนหายจากเรือนกันไป
 ใ้อชีวิตของใครทางใครก็เห็นอยู่
 ผมเป็นคนไซเซซังจรมอนหมิ่น
 มีกรำทำกินหนาวร้อนทะเลลอนสู้
 ช่างถนนหนทางเรื่องราวได้เรียนรู้
 มาครุ่น คิดดู ได้รู้เรียน ได้เขียนอ่าน
 มวยไทย การพนัน งานรายวัน รายปี
 เงินทองพอมีจะเก็บเอาไว้ซื้อบ้าน
 แต่แล้วก็ยังจน ความจนอันมนาน
 เมื่อไหร่หนอสายธารที่ฝนถึงจึงจะมีจึงจะมา
 ฤดูกาลเวียนนานก็เหมือนคนที่เวียนว้าย
 ใครเป็นใครตายย่อมจะรู้คุณค่า
 ได้แต่ร้องเพลงเศร้าปลุกเร้าดวงวิญญาณ
 ใ้อเพื่อนเอ๋ย นี่คือเวลาอันแสนอู่

“คนจร”

ชาวนา เมื่อทำนาไม่พอเลี้ยงชีพ ก็ต้องอพยพไปหางานทำที่อื่น พลัดญาติพี่น้อง แต่ ยิ่งทำก็ยิ่งสูญเสียดินแดนและโดดเดี่ยว ดังเนื้อร้องว่า "ทำกินมานานจนบ้านก็ร้างนาที่ไร่ พี่น้องผองเพื่อน หายจากเรือนไป" คำว่า "นาที่ไร่" สื่อให้ทราบว่า ชาวนาอย่างเราและ "พี่น้องผองเพื่อน" ชาวนาคนอื่นในหมู่บ้านเขา ไม่เหลือที่นาเป็นของตนเองไว้ทำกินอีกต่อไป สะท้อนถึงความไม่เป็นธรรมในสังคมที่ไม่ได้เกื้อกูลชาวนาให้ยืนด้วยตนเองได้ จากที่เคยมีที่นาเป็นของตนเอง ก็กลับถูก ยึดเอาไปกลายเป็นคน "โซเซซังจรมอนหมื่น" ไปหางานทำในเมือง ทำงานอย่างอดทนสู้งาน "มือกรำทำกิน หนาวร้อนตะลอนสู้" ทำงานทุกอย่างทั้ง "มวยไทย การพนัน งานรายวัน รายปี"

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ได้มากก็คือประสบการณ์ที่เพิ่มพูนขึ้น ไม่ว่าจะเป็ "ข้างถนนหนทาง เรื่องราวได้เรียนรู้ มาครุ่นคิดดู ได้รู้ได้เรียนได้เขียนได้อ่าน" น้ำเสียงที่กล่าวแทนชาวนายังแสดงความพึงพอใจต่อสภาพชีวิต นับว่ามีคุณธรรมที่ทำให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ ในขณะที่ "เงินทองพอมีจะ เก็บเอาไว้ซื้อบ้าน แต่แล้วก็ยังจน ความจนอันนมนาน" แสดงว่า ระบบทุนนิยมและระบบสังคมที่ไม่เป็นธรรมก็ไม่เกื้อกูลให้คนที่ใช้หยาดเหงื่อแรงกายร่ำรวยขึ้นมาได้ เขาจึงรำพึงกับตนเองว่า "เมื่อไหร่หนอสายธารที่ฝันจึงจะมีจึงจะมา" ทางออกคือ "ได้แต่ร้องเพลง "ปลุกเร้าดวงวิญญาณ" ศิลปะจึงเป็นเครื่องร้องทุกข์และแสดงคุณค่าของคนจน นั่นคือ ศิลปะมีคุณค่าปลอบประโลมใจให้ คลายทุกข์และให้ความหวัง สังเกตได้ว่าบทเพลงลดความรุนแรงลงและไม่ได้โจมตีกลุ่มบุคคลต่าง ชนชั้นอย่างช่วงก่อน

ในยุคความเจริญทางเศรษฐกิจ สุรชัยแต่งบทเพลงแสดงชีวิตของคนยากไร้หลาย บทเพลง คล้ายจะแสดงว่าคนเหล่านี้ก็มีชีวิตจิตใจ มีอารมณ์ความรู้สึกเหมือนคนในสถานะอื่น

แหมะเอ๊ย เจ้าสิไปไล

เป็นจ้งได้ จึงมาขอทาน

แหมะว่า แหมะเป็นคนทุกข์

อยู่อีสาน บ่มีสตางค์

ฮอข้าว ฮอหมาก ฮอปูน

ยับยงย้อย ย่ายยง ย็อก ย็อก

รดยนต์กับคนกะหลาย

ก็นั่งลงชะก่อน

เจ้าสิไปไล ขอให้บอกข้อย

ขอข้าวสาร ขอมัน ขอเผือก

สินั่งสิลุก กะฮืด อดอยาก

ไผ่ว่ากะช่าง ขอทานสะก่อน

ให้ค้าให้คุณ หนอไซคูกูเอย

เป็นคนบ้านนอกเข้าเมืองชะแล้ว

เป็นตายนสิตาย

คนสวดยคนงามก็หลาย

คุณหญิง คุณชาย	ให้ฟังซะก่อน
สลึง ห้าสิบบาท	อันแบ่งค์ขาด ๆ ขอลานเจ้าหน่อย
ให้เจ้าได้ร่ำได้รวย	มิใช่คนอำนวย ให้คนเขาย่อง
ชาติหน้าให้เจ้าเป็นนายก	ขึ้นนั่งปกหลกอยู่เทิงเงินล้าน
ขอบคุณ ขอขอบคุณ หลาย หลาย	ขอบคุณเจ้านาย สาธุ สาธุ
ขอบคุณ ขอขอบคุณ หลาย หลาย	ขอบคุณเจ้านาย สาธุ สาธุ

"อีแหมะ"

บทเพลงนี้เป็นคำโต้ตอบเมื่อมีผู้กล่าวถามความเป็นมาของแหมะ ว่าทำไมยากไร้จนต้องมาขอลาน แหมะตอบว่า มีถิ่นฐานอยู่อีสาน เป็นคนจนทุกขียาก อดอยาก ไม่มีกิน บทเพลงสมมุติให้แหมะ เป็นตัวแทนของคนยากจน ไร้ที่ทำกินจึงต้องอพยพเร่ร่อน มาหางานในเมือง เมื่อหางานไม่ได้ จึงกลายมาเป็นขอลาน รดยนต์ที่พลุกล่านบ่งบอกความร่ำรวยของคนในเมือง ซึ่งส่วนมากเป็น "คนสวยคนงาม" แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าที่สวยงาม ต่างจากแหมะโดยสิ้นเชิงที่ยากจน ไม่มีข้าวกิน โดยไม่ต้องไปคิดถึงความสวยงามของเสื้อผ้า

เขาเอ่ยคำร้องขอจำนวนเงินเล็กน้อย "สลึง" "ห้าสิบบาท" สดางค์ หนึ่งบาท และแบ่งค์เก่า ๆ ขาด ๆ ที่อาจเป็นเศษเงิน ไม่ค่อยมีค่าสำหรับคนเมือง แต่กลับเป็นสิ่งสูงค่าที่จะช่วยให้แหมะได้มีอาหารประทังชีวิต ถึงแหมะจะเป็นขอลานแต่แหมะก็แสดงความรู้คุณคนแก่ผู้ให้เงิน โดยการอวยพรให้ "ได้ร่ำได้รวย" มี "เงินล้าน" "มิใช่คน" และให้เป็น "นายก" รวมทั้งยกย่องให้เกียรติ โดยเรียกว่า "เจ้านาย"

ความโดดเด่นของชีวิตคนจนในเมืองกับการเดินทางอย่างอดทน เป็นจุดเด่นของเพลง "ข้างถนน" ดังนี้

ชีวิตก็แล้วแต่เขาพาไป	ยากไร้ญาติมิตรที่น้องหมางเมิน
ยามเช้าก็ย่ำเท้าไปกินข้าวแกง	ยามแลงบางครั้งก็ท้องหิวโซ
จำใจเซ็นไฉ่เนี้ยว ไฉ่โก	ใครจะทนแสบใส่ให้โง่ โง่เอ๋ย
วันนี้ไม่มีอะไรจำนำ	ย่ำต๊อกตอกย่ำเจ็บซ้ำใจเรา
ใครเขาจะรู้จะเห็นความจริง	ไม่รู้จะไปสูงส่งกับใคร
จนเงินจนงานไปทุกที	สังคมสังคังไทยหรือนี่แม่เจ้าเหวย เออ...

โบกรถท่องเที่ยวได้ฟ้าไทยแลนด์ โบกรถท่องเที่ยวได้ฟ้าไทยแลนด์
 ห้อยแขวนอยู่ตามประตูรถไฟ ได้เห็นอิสานก็ไปทั่วแดน
 ย่ำเดินมาแล้วหมื่นแสนตำบล ทนต้องทนให้ถึงใจทน
 จนต้องจำตอกย้ำความจน ตำหนักมหุง...แซบ ออกเขาออกเรานั้นหรือคือกัน
 ชีวิตอยู่ได้สวรรค์คนรวย มีรถถนนตีกรามมากมาย
 สิ่งของสิ่งกินสิ่งขายมากมี ช่วยตรงเงินจะซื้อไม่มี
 จนต้องทนเก็บกันบุหรี ก็ยังเคย

“ข้างถนน”

ผู้ขับร้องรำพันถึงชะตาชีวิตที่แสนจะยากไร้ ไม่มีเงินก็ไร้คนคบหา ไม่มีคนรู้จัก
 “ไร้ญาติมิตรพี่น้องหมางเมิน” ต้องอดมือกินมือ “บางครั้งท้องก็หิวโซ” แม้ท้องหิวแต่ไม่มีทางที่จะ
 หาเงินมาได้ “จำใจเซ็น” ติดค่างค่าของกินของใช้กับร้านค้าของคนจีนที่เรียกว่า “ไอ้เนี้ยว ไอ้โก”
 เพราะไม่อาจทนหิวจน “แทบได้” เขารู้สึกสมเพศตนเองจนรำพึง “โอ้เอ๋ย” บทเพลงแสดงชีวิตที่
 ยากจนอย่างมาก ไม่มีทั้งงานและเงินมาประทังชีวิต แต่ก็ยังดิ้นรนไม่ยอมอดตาย สิ่งทีพอจะมีค่า
 ก็ไม่เหลือ อาจเพราะนำไปขายหรือจำหน่ายจนหมด ใน “วันนี้” จึง “ไม่มีอะไรจำหน่าย” เพื่อให้ได้เงิน
 มา บทเพลงย้ำอีกว่า เมื่อไม่มีเงินก็ไม่มีใครต้องการคบค้าด้วย “ไม่รู้จักไปสูงส่งกับใคร” หางาน
 ไม่ได้ ไม่มีใครช่วย “จนเงินจนงานไปทุกที่” ท่ามกลางสังคมที่เห็นเงินเป็นใหญ่ มีถนนตีกรามวัตถุ
 สำหรับผู้มีเงิน คนจนก็ต้องอยู่ต่อไปอย่าง ทุรน จึงจะอยู่ได้

ความพากเพียรของคนจนอยู่ที่การไม่ยอมมืออเท้า “โบกรถท่องเที่ยวได้ฟ้าไทยแลนด์”
 ไม่มีเงินพอจะซื้อตัวต้อง “ห้อยแขวนอยู่ตามประตูรถไฟ” แม้เขาลำบากแต่ก็ไม่ย่อท้อที่จะหางาน
 ทำ เดินทางไปทั่วประเทศทั้ง “ได้ เห็นอิ สาน” “หมื่นแสนตำบล” แสดงว่า งานมีจำนวนน้อย
 แต่คนต้องการงานทำมีจำนวนมาก คนจนในชนบทยังไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีคุณภาพที่กำหนด
 ว่าเหมาะสมกับงาน คนตงาน คนยากจนไม่ใช่คนเกียจคร้าน แม้พวกเขาพยายามหางาน
 เพียงไรก็ไม่มีความงานที่มากพอแก่คนเหล่านั้น คนจนจึง “ต้องทนให้ถึงใจทน”

ความไม่เท่าเทียมกันของคนจนกับคนรวย เป็นประเด็นที่น่าเห็นใจ ดังบทเพลงนี้

หาบครุ น้ำ ละก็จ้ำตึก ๆ

เหงื่อซิกซิกเป็นตาสะออน

หาบก็ไกลเฮวเคล็ดเฮวอ่อน

แดดก็ร้อนเป็นตาหัวแตก

ยับย่างย้ายก็ย้ายอย่างยับ ๆ
 ทุ้งนาแล้งแห้งหัวใจเต็มที
 คนอยู่เมืองกรุงกินน้ำประปอกประปา
 พวกเจ้านายเหล่าเบียร์เป๊ปซี่
 น้ำรุตินเราก็กินนานมา
 ดั่งชื่อคากดคอกทับไหล่
 ยิ่งอยู่ยิ่งจนสุดทนแล้วเรา
 ปลดแอกร้าย สายโซกตซี

แดดระยับรมไม้ไม่มี
 บ้านเฮานี้ล้ามะคักแท้เด
 คนรอยล้นฟ้าขอบบรันดอกบรันดี
 แต่เวลานี้...อย่างดีก็น้ำบ่อ
 หาบเมื่อยล้าหาบมาแสนไกล
 อยู่ยากไร้ผู้ใดม่าย้าย
 อย่ามัวนั่งเศร้ามันไม่เข้าที่
 สุ่วันนี้ จึงสิพอยืมออก
 “หาบครุณา”

บทเพลงมุ่งพรรณนาว่า กว่าคนชนบทจะได้นำมานั้น ต้องใช้ แรงกายและเวลา
 อย่างมาก ต้องเดินหาบน้ำ “จ้ำตึก ๆ” ไม่มีเครื่องทุ่นแรง ต้องเดินทีละก้าว ต้องใช้เวลาในการ
 หาบน้ำ ทั้งร้อนทั้งเหนื่อยจน“เหงื่อซิกซิก”นำเวทนา เขาเน้นถึงความยากลำบากที่ต้องเสียแรงกาย
 ต้องใช้เวลาในระยะทางยาวไกลต้องฝ่าแดดที่แผดเผา ดังข้อความว่า “หาบก็ไกลเฮวเคล็ดเฮวอ่อน
 แดดก็ร้อนเป็นตาหัวแตก แดดระยับรมไม้ไม่มี” ส่วน“คนเมืองกรุง”อยู่อย่างสะดวกสบายเพียงแค
 เปิดก๊อกน้ำก็มี “น้ำประปอก ประปา” ให้ใช้ มีน้ำดื่มราคาแพงอย่าง บรันดี เหล้าเบียร์ เป๊ปซี่
 ต่างกับคนชนบทที่กว่าจะได้ดื่มน้ำบาดาลอย่าง “น้ำบ่อ น้ำรุติน” ก็ต้องยากลำบากขนาดที่
 “หาบเมื่อยล้าหาบมาแสนไกล” สุรัชย์เน้นถึงความยากจนและการถูกบีบบังคับให้จำยอม ยิ่ง
 ทำงานก็ยิ่งถูกเอาเปรียบ “ดั่งชื่อคากดคอกทับไหล่...ยิ่งอยู่ยิ่งจนสุดทนแล้วเรา”

เขาแนะทางแก้ปัญหาว่า ไม่ควรจะยอมรับชะตากรรมโดยไม่สู้ “อย่ามัวนั่งเศร้า มันไม่
 เข้าที่” ควรต้องดิ้นรนและต่อสู้เพื่อ “ปลดแอกร้ายสายโซกตซี” ให้ได้ ควรเริ่มลงมือต่อสู้เสียตั้งแต่
 เดียวนี้ “จึงสิพอยืมออก” อย่างไรก็ตามประเด็นการต่อสู้ไม่ชัดเจนและไม่รุนแรงอย่างช่วงแรก ๆ
 ในยุคเผด็จการ

2.4 มิตรภาพ ความหวังและกำลังใจ

บทเพลงของสุรัชย์อีกกลุ่มหนึ่งในช่วงนี้เป็นบทเพลงที่มอบมิตรภาพ ความรัก ความ
 หวังและกำลังใจระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งปรากฏในบทเพลง “ดอกไม้ให้คุณ”

“แม้เราจะไม่พบกัน” “เราและเธอ” “เสีย” “ความรัก” “หวัง” “สาวน้อย” ผู้วิจัยยกบางเพลงมาวิเคราะห์ดังนี้

ความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ เน้นความยิ่งใหญ่ของมิตรภาพ การมอบความหวัง และกำลังใจแก่คนทั่วไปที่เกิดความรู้สึกท้อแท้ ปรากฏในเพลง “ดอกไม้ให้คุณ” ที่มุ่งหวังจะช่วยปลอบใจ “มวลประชา” ให้ต่อสู้ปัญหาจนกว่าชีวิตจะสุดสิ้น

ขอมอบดอกไม้ในสวน	นี่เพื่อมวลประชา
จะอยู่แห่งไหน	จะใกล้จะไกลจนสุดขอบฟ้า
มอบความหวังดั่งดอกไม้ผลิ	สดใสวอดาณา
เป็นกำลังใจให้คุณ	เป็นกำลังใจให้เธอ เป็นสิ่งเสนอให้มา
ดวงตะวันทอแสง	มิถอยแรงอัปรา
เป็นเปลวไฟที่ไหม้ยาวนาน	เป็นสายธารที่ชุ่มป่า
เป็นแผ่นฟ้าทาทน	
ขอมอบดอกไม้ในสวน	ให้หอมอบอวลสู่ชน
จงสบสิ่งหวัง	ให้สมตั้งใจให้คลายหมองหม่น
ก้าวต่อไปตราบชีวิตสุด	ดุจกระแสนล
เป็นกำลังใจให้คุณ	เป็นกำลังใจให้เธอ เป็นสิ่งเสนอให้คน
เป็นกำลังใจให้คุณ	เป็นกำลังใจให้เธอ เป็นสิ่งเสนอให้คน

“ดอกไม้ให้คุณ”

“ดอกไม้ในสวน” หมายถึงธรรมชาติอันงดงามที่มนุษย์มีส่วนร่วมสร้างสรรค์ขึ้น ด้วยการปลูกไว้เพื่อมอบแก่กัน สื่อแทนความหวังซึ่งจะเป็นกำลังใจแก่มวลชนทุกแห่งหนในโลกไม่ว่า “จะใกล้จะไกลจนสุดขอบฟ้า” เป็น “ความหวัง” ที่สดใสสดสวย “ดั่งดอกไม้ผลิ สดใสวอดาณา” มิตรภาพจึงเป็นบ่อเกิดของกำลังใจที่เจิดจ้าดั่ง “ดวงตะวันทอแสง มิถอยแรงอัปรา” และมีพลังร้อนแรงดั่ง “เปลวไฟที่ไหม้ยาวนาน” มีความชุ่มเย็นเหมือนน้ำที่ชุ่มป่า คงทนดั่ง “แผ่นฟ้าทาทน”

นอกจากมอบ “ดอกไม้ผลิ” ที่สวยสดใสแล้ว ความ “หอมอบอวล” ของดอกไม้ในสวนยังช่วยคลายความทุกข์เศร้า คลายความ “หมองหม่น” เกิดความสุข “สมตั้งใจ” และ

“สบสิ่งหวัง” ในขณะที่ยังไม่สมหวังก็ขอให้ “ก้าวต่อไป ตราบชีวิตสุด ดุจกระแสนล” ที่ไหลเรื่อยไป ไม่หยุดนิ่ง นับเป็นการเชื่อมโยงพลังชีวิตกับธรรมชาติไว้อย่างแนบกาย ชวนให้คิดว่าชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ พลังชีวิตก็ยิ่งใหญ่ดุจพลังในธรรมชาติ

ในบทเพลง “สาวน้อย” สุรชัยยังแสดงคุณค่าของความฝันกับการเรียนรู้ในชีวิตของเยาวชน โดยให้ “สาวน้อย” เป็นตัวแทนของคนหนุ่มสาวที่สดใสและจริงใจ

สาวน้อยเจ้าไปไหนนั่น	สาวน้อยเจ้าไปไหนกัน
ดวงตาคือแววไผ่ฝัน	ดวงใจคือแววมุ่งมั่น
ส่งยิ้มปล้นโลกสดสวยงาม	
เขาสูงฟ้าครามน้ำเย็น	คนคอยชานายากเข็ญ
เรียนรู้ไม่มีว่างเว้น	ตามทางทอดยาวเลื้อยเล่น
สองตาเจ้าเห็น สองหูเจ้าฟัง	
สาวน้อยเจ้าอยากจะทำ	เจ้าก็จงยิ้ม
อยากจะทำอะไรให้ เจ้าจงร้องให้	ปล่อยน้ำตา เปิดหัวใจ
สาวน้อยในไว้ใส่ผ่อง	ไหนหรือคือความเรียกร้อง
ชีวิตไร้คนจับจอง	ตัวเราไม่มีเจ้าของ
เมื่อใจใฝ่ปองเจ้าจงก้าวไป	เมื่อใจใฝ่ปองเจ้าจงก้าวไป
ก้าวไป ก้าวไป ก้าวไป ก้าวไป ก้าวไป	เจ้าจงก้าวไป

“สาวน้อย”

บทเพลงเริ่มต้นด้วยการถามเชิงทักทายสาวน้อยว่า “สาวน้อยเจ้าไปไหนนั่น สาวน้อยเจ้าไปไหนกัน” คำถามนี้ไม่ได้ต้องการคำตอบเรื่องสถานที่ที่ “สาวน้อย” จะไป หากแต่แสดงว่าสาวน้อยมีความเคลื่อนไหวและน่าจะมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ใดสักแห่ง จุดเด่นของเธอที่สุรชัยกล่าวถึง คือ ความมุ่งมั่นที่ส่งพลังออกมาทางดวงตาทอ “แววไผ่ฝัน” และ “แววมุ่งมั่น” จากใจความสุขของเธอจึงสร้างความงามแก่โลก เมื่อเธอ “ส่งยิ้มปล้นโลกสดสวยงาม” ในโลกแห่งความจริงความรู้ของเธอหาได้จากการเรียนรู้ชีวิตของคนต่ำต้อยทั้ง “คนคอยชานายากเข็ญ” อย่างไม่มีว่างเว้น

บทเพลงแนะนำให้ “สาวน้อย” ชื่อสัตย์ต่อความรู้สึกของตนเองและเป็นอิสระ

ถ้า“เจ้าอยากจะมี เจ้าก็จะมี อยากจะร้องให้ เจ้าจงร้องให้” ให้ภาคภูมิใจในความไฝ่ฝัน ความมุ่งหวังของตน หาก “สาวน้อย” รู้ว่าสิ่งใดเป็นความฝัน อะไร “คือความเรียกร้อง” ก็ควรจะ “ก้าวไป” ไม่ต้องร้องรอ “เมื่อใจใฝ่ปองเจ้าจงก้าวไป” และย้ำอีกว่าจงทำให้ความฝันเป็นจริง อย่าละความพยายาม “เจ้าจงก้าวไป ก้าวไป ก้าวไป ก้าวไป ก้าวไป ก้าวไป เจ้าจงก้าวไป”

2.5 สงคราม

สุรชัยพยายามให้ผู้คนตระหนักถึงภัยสงคราม เขาประพันธ์เพลงที่ตีผลอันเลวร้ายหลังสงครามหลายบทเพลงเช่น “อิโรซิมา” “สันติภาพ” “อินโดจีน” “กัมพูชา” “ขม” “ถนนมิตรภาพ” จะยกบางเพลงมาวิเคราะห์ดังนี้

สุรชัยซึ่งตีผลของสงครามที่เกิดขึ้นในประเทศเขมรในช่วงหลังสงครามเวียดนามเมื่อคนเขมรแตกแยกเป็นหลายฝ่าย บทเพลงแสดงความเลวร้ายของสงครามที่ก่อความหายนะแก่บ้านเมือง ความสูญเสียทรัพย์สินและชีวิต ผู้เล่าแทนตนว่า “ขม” ซึ่งเป็นภาษาเขมร หมายถึงข้าพเจ้า ได้เห็นประเทศของตนเปลี่ยนแปลงจากดินแดนอารยธรรมแห่งความสุขซึ่งมีเสียงเพลงกลายเป็นดินแดนแห่งความหายนะที่มีแต่เสียงปืนและระเบิด

ขมเป็นคนเขมร	อยู่เป็นด้วยชีวิตหวาดไหว
เมืองเขมรรอดวาย	พ่อตายแม่ตายเพื่อนตาย
สงครามคือความหายนะ	อารยธรรมก็แหลกลงไป
ปราสาทหินกลายเป็นฝุ่นทราย	ศพรายกระดูกเรียงเนียงเอย
ไม่เคยระเหยจากดิน	เลือดคนไหลรินชุ่มแดง
สัตว์ร้ายคุกคามเปลี่ยนแปลง	เปลี่ยนไปอย่างไรเล่าหนอ
พ่อแม่เอ๋ยโปรดฟัง	พุทธรัง ธัมมัง สรรณัง.....
ขมไม่มีสิ่งใด	หัวใจก็แทบสิ้นหวัง
ลึกก็คือพลั้ง	ที่ยังให้อยู่สู้ไป
หลายขวบปีนี่หนอ	เสียงของเจรียงอยู่ไหน
มีแต่เสียงลูกปืนลูกไฟ	ลูกบอมบ์ก็ออกไปทั่วแคว้น
หมิ่นแสนประกายปืนกล	เช่นคนเขี้ยวควาชันแค้น
ปวงประเจียทั่วแดน	ที่ยังให้หยุดสู้มัน

เจอคนมันคงเกี่ยวพัน	ร้อยพันแสนพันซุง
ขยมเป็นคนเขมร	ขยมเป็นคนเขมร
ขยมเป็นคนเขมร	

“ขยม”

บทเพลงเน้นความรู้สึกเจ็บปวดของผู้เล่า ที่ต้องมีชีวิตอยู่ด้วยความ“หวาดไหว”
หวาดกลัว ต้องทนเห็นประเทศชาติบ้านเมือง “วอดวาย” ครอบครัวของเขา “พ่อตาย แม่ตาย
เพื่อนตาย” ไม่เหลือใครในชีวิต

สงครามก่อเกิดความวิบัติหายนะแก่ประเทศ ทำลายเกือบทุกสิ่งทั้ง “อารยธรรมก็
แหลกลงไป ปราสาทหินกลายเป็นฝุ่นทราย” คนตายมากมายสุดคนน่ามี มี “ศพรายกระดุก
เรียงเนียงเอย ไม่เคยระเหยจากดิน เลือดคนไหลรินชุ่มแดง” ประชาชนไม่มีอะไรเป็นที่ยึดเหนี่ยว
จิตใจจึงได้แต่ยึด “พุทธัง ธัมมัง” เป็นที่พึ่ง

ชีวิตขยมก็หมดแล้วทุกสิ่ง “หัวใจก็แทบสิ้นหวัง” แต่ก็ยังมี “พลัง” ที่อยู่ในใจเล็กๆ
“ที่ยังให้อยู่สู้ไป” เวลาที่ยาวนาน “หลายขวบปี” ไร้ซึ่งเสียงแห่งความสุข ไม่มีเสียงขับเพลงจน
ต้องเพรียกหาว่า “เสียงของเจรียงอยู่ไหน” จะมีก็แต่เสียงของความหายนะ เสียงแห่งความ
น่ากลัว คือ “เสียงลูกปืนลูกไฟ ลูกบอมบ์ก้องไปทั่วแคว้น หมิ่นแสนประกายปืนกล” อย่งไร
ก็ตามถึงแม้ภัยสงครามจะรุนแรง แต่ก็ขอให้ประชาชนรวมพลังต่อสู้อย่าทอดอถอย “ให้หยัดสู้มัน
เจอคนมันคง เกี่ยวพัน ร้อยพันแสนพันซุง” สุรชัยย้ำข้อความ “ขยมเป็นคนเขมร” ตอนขึ้นต้น
และลงท้ายเพื่อปลุกความภูมิใจในความเป็นชาติที่มีอารยธรรมมายาวนาน

ในเพลง “กัมพูชา” สุรชัยชี้ให้คนตระหนักถึงมหันตภัยของสงครามว่าอาจถึงกับทำให้
เกิดการล่มสลายเผ่าพันธุ์

กัมพูชา กัมพูชา กัมพูชา
กัมพูชา กัมพูชา กัมพูชา กัมพูชา
กัมพูชา กัมพูชา กัมพูชา กัมพูชา
สงคราม สงคราม ก็คือความวอดวาย
ความเป็น ความตาย ล่มสลายเผ่าพันธุ์
สงคราม ทำลาย ดั่งไฟร้ายโลกันต์

ดินปืนคาวควัน เลือดคั่งทุ่งสังหาร
 ตาย ตาย ตาย เป็นแสนเป็นล้าน
 ล้มเจ็บ ทรมาน ก็เป็นล้านเป็นแสน
 กัมพูชา จะหาไหน มาแทน
 โอ...บ้านข้าแผ่นดินใคร
 กัมพูชา กัมพูชา กัมพูชา กัมพูชา
 กัมพูชา กัมพูชา กัมพูชา กัมพูชา

“กัมพูชา”

ความหายนะเพราะสงครามในกัมพูชาปรากฏด้วยข้อบ่งชี้ของความเจ็บปวดของ
 เจ้าของแผ่นดินที่ประสบ“ความวอดวาย” มีคนล้มตายมหาศาลจนถึงขั้น“ล้มสลายเผ่าพันธุ์”
 “สงครามทำลาย”ล้างบ้านเมือง ฆ่าผู้คน “ตั้งไฟร้ายโลกันต์” ทั้งแผ่นดินมีแต่กลิ่น “ดินปืน
 คาวควัน เลือดคั่งทุ่งสังหาร” มีศพมากมาย มีคน “ตาย ตาย ตาย เป็นแสนเป็นล้าน” อีกทั้ง
 คนที่ได้รับบาดเจ็บทรมานก็มีจำนวนมากมายับไม่ถ้วน “เป็นล้านเป็นแสน” สุรชัยแสดงจำนวน
 คนตายและบาดเจ็บว่า มากมายจนเกือบจะสิ้นชาติ“กัมพูชา” แล้วจะหาประชาชนคน “กัมพูชา”
 ที่ไหนมาทดแทน